

ROZDZIAŁ VI

Nowa dekada wyzwań w programach polskich stronnictw politycznych

Warunki gospodarcze, zarówno w kontekście wyników ekonomicznych (rozliczenia rządu z ich działań i polityk), jak i pomysłów stronnictw politycznych na alternatywne rozwiązania są znaczącym czynnikiem wpływającym na decyzje wyborcze w państwach demokratycznych¹. Tworząc poniższy model analityczny, zamierzano zbadać, na ile istotną strategicznie i ideowo część dokumentów programowych stronnictw politycznych w Polsce stanowią pojęcia związane z procesem prekaryzacji pracy, czyli w dużym uproszczeniu dotyczące sytuacji i zabezpieczeń osób pracujących. W analizie proces prekaryzacji pracy (oraz kategorie z nim związane) potraktowano jako dyskursywną ramę, przez której pryzmat zanalizowano postulaty wybranych stronnictw politycznych w Polsce.

---

¹ M. Stegmaier, M.S. Lewis-Beck, L. Brown, *The Economic Voter Decides*, „Oxford Research Encyclopedia of Politics”, 29 maja 2019, <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-931>, data dostępu: 2.05.2024; A. Downs, *An economic theory of democracy*, Nowy Jork 1957; V.O. Key, M.C. Cummings, *The responsible electorate: Rationality in presidential voting 1936–1960*, Harvard University Press 1966.

6.1. Model analityczny

Przeprowadzono analizę treści 17 dokumentów programowych (opublikowanych w kontekście wyborów do Sejmu i Senatu z 15 października 2023 roku, lub opublikowanych wcześniej jako stałe deklaracje programowe) wybranych stronnictw politycznych w Polsce. Wykorzystano krytyczne podejścia w analizie dyskursu politycznego, w tym nurt socjokognitywny². W analizie wykorzystano dostępne na stronach internetowych wybranych polskich ugrupowań politycznych (partii politycznych, koalicji i komitetów wyborczych) dokumenty: programy, manifesty, deklaracje programowe, a niekiedy statuty (jeżeli zawierały obszerniejsze elementy programowe). Stronnictwa polityczne, które uwzględniono w badaniu, w ocenie współtworzą najbardziej wpływowe siły polityczne w Polsce, zagospodarowujące główne grupy elektoratów przy uwzględnieniu między innymi poglądów gospodarczych i społecznych³.

W trzech przypadkach dokumenty programowe nie mają jasno przypisanej afiliacji partyjnej. W przypadku Platformy Obywatelskiej na stronie partii, w zakładce „Program”, widnieje

---

² T.A. Van Dijk, *Critical discourse studies: a sociocognitive approach*, [w:] R. Wodak (red.), *Methods of Critical Discourse Studies, 3rd edition, i2015*, s. 60–68; P. Chilton, *Analysing Political Discourse. Theory and practice*, Londyn 2024.

³ Obrazowym, choć istotnie uproszczonym podejściem do przedstawiania spektrum światopoglądów w obrębie stronnictw politycznych, jest tzw. Kompas polityczny (The Political Compass, <https://www.politicalcompass.com>, data dostępu: 24.05.2024). W klasyfikacji nie uwzględniłam programu koła poselskiego Kukiz'15 z uwagi na znikomą liczbę propozycji związanych z analizowanym tematem.

program Koalicji Obywatelskiej (w której skład wchodziła Platforma Obywatelska, Nowoczesna, Zieloni i Inicjatywa Polska), dlatego w pracy opisano go mianem KO/PO. Podobnie Nowa Lewica na swojej witrynie internetowej zamieściła program KW Nowa Lewica (w którego skład wchodziły Nowa Lewica, Lewica Razem, Unia Pracy i Polska Partia Socjalistyczna) i ten dokument zawarto w analizie.

Tabela 5. Dokumenty programowe uwzględnione w analizie

Ugrupowanie polityczne	Dokument programowy	Rodzaj dokumentu	Liczba stron/format	Koalicja/komitet wyborczy	Orientacja polityczna
Prawo i Sprawiedliwość	Bezpieczna Przyszłość Polaków – Nowy Program ⁴	Program wyborczy	302/pdf	Zjednoczona Prawica	Konserwatyzm społeczny/solidaryzm, interwencjonizmy
Suwerenna Polska	Suwerenna Polska: deklaracja programowa ⁵	Deklaracja programowa	Strona internetowa	Zjednoczona Prawica	Konserwatyzm społeczny/solidaryzm, interwencjonizm
Koalicja Obywatelska/ Platforma Obywatelska	100 konkretów na pierwsze 100 dni rządów ⁶	Program wyborczy	34/pdf	Koalicja Obywatelska	Centroprawica/socjalliberalizm, liberalizm gospodarczy

⁴ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, <https://pis.org.pl/dokumenty>, data dostępu: 31.05.2024.

⁵ *Deklaracja*, „Suwerenna Polska”, <https://suwerennapolska.pl>; data dostępu: 31.05.2024.

⁶ *100 Konkretoów na 100 pierwszych dni rządu*, „Platforma Obywatelska”, <https://platforma.org/dokumenty/program>, data dostępu: 31.05.2024.

Ugrupowanie polityczne	Dokument programowy	Rodzaj dokumentu	Liczba stron/format	Koalicja/komitet wyborczy	Orientacja polityczna
Nowoczesna	Program – wersja pełna ⁷	Program wyborczy	77/pdf	Koalicja Obywatelska	Centrum/liberalizm gospodarczy
Inicjatywa Polska	O nas ⁸	Cele polityczne	Strona internetowa	Koalicja Obywatelska	Centrolewica/ „sprawna i innowacyjna gospodarka” ⁹
Zieloni	Zielony Plan Odbudowy ¹⁰	Program polityczny	36/pdf, strona internetowa	Koalicja Obywatelska	Progresywizm/ zrównoważony rozwój
Polska 2050 Szymona Hołowni	Polska 2050 program – Trzecia Droga to programy, a nie kłótnie! ¹¹	Program wyborczy	Strona internetowa	Trzecia Droga	Centrum/chrześcijańska demokracja
Polskie Stronnictwo Ludowe	Program PSL ¹²	Program wyborczy	48/pdf	Trzecia Droga	Centroprawica/ społeczna gospodarka rynkowa

⁷ *Program – wersja pełna*, „Nowoczesna”, <https://nowoczesna.org/program>, data dostępu: 31.05.2024.

⁸ *O nas*, Inicjatywa Polska”, <https://ipl.org.pl/o-nas/>, data dostępu: 31.05.2024.

⁹ *Sprawna i innowacyjna gospodarka to jedyne odniesienie do kształtu systemu ekonomicznego w programie Inicjatywy Polska.*

¹⁰ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, <https://partiazieloni.pl/wp-content/uploads/admin/docs/Zielony-Plan-Odbudowy-1.pdf>, data dostępu: 31.05.2024.

¹¹ *Polska 2050 program – Trzecia Droga to programy, a nie kłótnie!* „Polska 2050 Szymona Hołowni”, <https://polska2050.pl/polska-2050-program-trzecia-droga-to-programy-a-nie-klotnie>, data dostępu: 31.05.2024.

¹² *Program PSL*, „Polskie Stronnictwo Ludowe”, <https://www.psl.pl/wp-content/uploads/2023/09/Program-PSL.pdf>, data dostępu: 31.05.2024.

Ugrupowanie polityczne	Dokument programowy	Rodzaj dokumentu	Liczba stron/format	Koalicja/komitet wyborczy	Orientacja polityczna
Trzecia Droga	12 Gwarancji Trzeciej Drogi ¹³	Deklaracja programowa	Strona internetowa	Trzecia Droga	Centroprawica/chrześcijańska demokracja, społeczna gospodarka rynkowa
Nowa Lewica	Program Wyborczy KW Nowa Lewica ¹⁴	Program wyborczy	48/pdf	KW Nowa Lewica	Lewica/socjaldemokracja
Lewica Razem (partia Razem)	Deklaracja programowa ¹⁵	Deklaracja programowa	Strona internetowa	KW Nowa Lewica	Lewica/socjaldemokracja
Polska Partia Socjalistyczna	Deklaracja programowa ¹⁶	Deklaracja programowa	Strona internetowa	KW Nowa Lewica	Lewica/socjaldemokracja
Unia Pracy	O godne życie człowieka i integrację społeczną ¹⁷	Deklaracja programowa	50/pdf	KW Nowa Lewica	Lewica/socjaldemokracja

¹³ 12 Gwarancji Trzeciej Drogi, „Polska 2050 Szymona Hołowni”, <https://polska2050.pl/trzecia-droga/12-gwarancji-trzeciej-drogi/>, data dostępu: 31.05.2024.

¹⁴ Program Wyborczy KW Nowa Lewica, „Lewica”, https://klub-lewica.org.pl/images/program_Lewica_2023.pdf, data dostępu: 31.05.2024.

¹⁵ Deklaracja programowa, „Partia Razem”, <https://partiarazem.pl/deklaracja-programowa>, data dostępu: 31.05.2024.

¹⁶ Deklaracja programowa, „Polska Partia Socjalistyczna”, <https://ppspl.eu/deklaracja-programowa/>, data dostępu: 31.05.2024.

¹⁷ O godne życie człowieka i integrację społeczną, „Unia Pracy”, https://www.uniapracy.org.pl/images/Program_UP.pdf, data dostępu: 31.05.2024.

Ugrupowanie polityczne	Dokument programowy	Rodzaj dokumentu	Liczba stron/format	Koalicja/komitet wyborczy	Orientacja polityczna
Konfederacja Wolność i Niepodległość (KW)	Konstytucja Wolności – program wyborczy 2023 ¹⁸	Program wyborczy	116/pdf	Konfederacja Wolność i Niepodległość	Konserwatyzm/liberalizm gospodarczy
Nowa Nadzieja	Deklaracja ideowa ¹⁹	Deklaracja ideowa	Strona internetowa	Konfederacja Wolność i Niepodległość	Konserwatyzm/liberalizm gospodarczy
Ruch Narodowy	Z tradycją w przyszłość ²⁰	Dokument ideowy	134/pdf	Konfederacja Wolność i Niepodległość	Narodowy konserwatyzm/nacjonalizm gospodarczy, protekcjonizm
Konfederacja Korony Polskiej	Program Konfederacji Korony Polskiej ²¹	Program	92/pdf	Konfederacja Wolność i Niepodległość	Ultrakonserwatyzm/nacjonalizm gospodarczy

Na podstawie analizy dostępnej literatury i wyzwań dotyczących polskiego rynku pracy wyodrębniono trzy nadrzędne grupy czynników: (1) Bezpieczeństwo w relacjach pracy (tę grupę

¹⁸ *Konstytucja Wolności – program wyborczy 2023*, „Konfederacja Wolność i Niepodległość”, <https://konfederacja.pl/konstytucja-wolnosci-program-wyborczy-2023>, data dostępu: 31.05.2024.

¹⁹ *Deklaracja Ideowa (Nowa Nadzieja)*, „Nowa Nadzieja”, <https://wolnosc.pl/deklaracja-ideowa/>, data dostępu: 31.05.2024.

²⁰ *Z tradycją w przyszłość*, „Ruch Narodowy”, <https://ruch-narodowy.pl/wp-content/uploads/2023/12/Dokument-ideowy-druk-6.12.pdf>, data dostępu: 31.05.2024.

²¹ Program Konfederacji Korony Polskiej, „Konfederacja Korony Polskiej”, <https://konfederacjakoronypolskiej.pl/wp-content/uploads/2023/03/Program-KKP-internet.pdf>, data dostępu: 31.05.2024.

czynników częściowo oparto na klasyfikacji Guya Standinga, której szczegółowe omówienie zawarto w poprzednim rozdziale (2) Czynniki dodatkowe oraz (3) Wyzwania rynku pracy, na podstawie których starano się sprawdzić, jak często partie polityczne w Polsce odnoszą się do propozycji związanych z procesem prekaryzacji pracy i bezpieczeństwem osób pracujących. W każdej grupie czynników umieszczono kilka kluczowych kategorii oraz definiujące je słowa kluczowe, które pozwalają na wyselekcjonowanie odpowiednich elementów analizowanych programów i ich zakodowanie. Jeżeli fragment programu zawierał słowo kluczowe przypisane do danej kategorii, zostawał do niej włączony. Analizowane fragmenty programów podzielono na dwie dodatkowe podkategorie: wymienione rzeczywiste rozwiązania (propozycje zmian, rozwiązań czy strategii), zwane „propozycjami” lub „realnymi propozycjami programowymi”, oraz ogólne wzmianki (symboliczne zaznaczanie wagi danego problemu, analiza danych czy odniesienie się do osiągnięć z wcześniejszych kadencji – istotne, ale niezwiązane z propozycjami politycznymi), które nazwałam „akcentami retorycznymi” lub „elementami retorycznymi”²².

W ramach kategorii **bezpieczeństwo w relacjach pracy** umieszczono uproszczoną klasyfikację czynników wpływających na poziom prekaryjności w pracy²³.

---

²² Będę posługiwała się pojęciem „retoryki” w rozumieniu umownym, odnoszącym się do sformułowań, które nie wnoszą konkretnej wartości dla programów ani nie dostarczają konkretnych rozwiązań.

²³ Część z wykorzystanych czynników zostało zaproponowanych przez Guya Standinga, za: G. Standing, *Prekariat. Nowa, niebezpieczna klasa*, op. cit., s. 49.

Czynnik	Opis czynnika	PRZYKŁADOWE SŁOWA KLUCZOWE
Bezpieczeństwo rynku pracy (B1)	Sytuacja na rynku pracy w skali makro. Tworzenie i likwidowanie miejsc pracy, dążenie do utrzymania jak najniższego poziomu bezrobocia. Ułatwienia w poszukiwaniu pracy.	<i>bezrobocie, gwarancje zatrudnienia, luki w zatrudnieniu, miejsca pracy, oferty pracy, sytuacja na rynku pracy, zwolnienia grupowe</i>
Bezpieczeństwo zatrudnienia (B2)	Transparentne regulacje dotyczące zatrudniania i zwalniania pracowników, gwarantujące pracownikom podstawowe bezpieczeństwo zatrudnienia.	<i>elastyczne zatrudnienie (mniej etatów), jawność płac, ochrona pracowników, Państwowa Inspekcja Pracy, prawa pracownicze, stabilność zatrudnienia, umowy śmieciowe, umowa o pracę, umowy cywilnoprawne, wymuszone samozatrudnienie</i>
Bezpieczeństwo pracy (B3)	Możliwość stworzenia lub zachowania niszy zatrudnienia, podjęcia lub powrotu do pracy oraz formy aktywności zawodowej. Możliwość podnoszenia lub zdobywania nowych kwalifikacji. Dostosowanie do nowych form pracy.	<i>aktywizacja zawodowa, aktywność zawodowa, kwalifikacje, specjalizacja zawodowa, łączenie aktywności zawodowej z..., podnoszenie kompetencji, powrót na rynek pracy, przekwalifikowanie się, status zawodowy, szkolenia, uczestnictwo w ryku pracy, warunki rozwoju, wykształcenie w zawodach przyszłości</i>
Bezpieczeństwo w miejscu pracy (B4)	Regulacje wpływające na ułatwienia w pracy, zachowanie lub zwiększenie poziomu <i>work-life balance</i> . Bezpieczeństwo i higiena pracy, ograniczenia czasu pracy.	<i>35-godzinny tydzień pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, nadgodziny, odpoczynek, odszkodowania, urlop, urlop macierzyński i ojcowski, work-life balance, wskaźniki efektywności</i>

Czynnik	Opis czynnika	PRZYKŁADOWE SŁOWA KLUCZOWE
Bezpieczeństwo dostępu do pracy (B5)	Bezpieczeństwo dostępu do pracy poza centralnymi ośrodkami. Niwelowanie różnic i przeszkód w dostępie do pracy.	<i>[osoby z] miejsc zamieszkania na terenie zagrożonym depopulacją, małe miasteczka i wsie, dysproporcje między miastem a wsią, mobilność na rynku pracy, przeciwdziałanie wyludnianiu się wsi, możliwość znalezienia pracy w małych miejscowościach i wsiach, wykluczenie komunikacyjne [a praca]</i>
Bezpieczeństwo dochodu (B6)	Gwarancja dostatecznego, stabilnego dochodu, chronionego przez między innymi mechanizmy płacy minimalnej, podwyżki, progresywne opodatkowanie w celu zmniejszenia nierówności, różne formy kompensacji oraz dopłaty do niskich dochodów.	<i>500+, 800+, babciowe, dochód, minimalne wynagrodzenie godzinowe, pensja, podwyżki, program wsparcia, powszechny dochód podstawowy, progresja podatkowa, przeciętne wynagrodzenie</i>
Bezpieczeństwo reprezentacji (B7)	Posiadanie zbiorowego głosu na rynku pracy, między innymi poprzez niezależne związki zawodowe czy prawo do strajku.	<i>dialog społeczny, pozycja negocjacyjna, rady pracownicze, reprezentacja pracownicza w radach nadzorczych, reprezentacja, samorząd zawodowy, społeczna kontrola, spór zbiorowy, strajk, układy zbiorowe pracy, związki zawodowe</i>

W ramach **czynników dodatkowych** zawarto syntezę pobocznych elementów, postulatów teoretycznych i praktycznych rozwiązań związanych z niwelowaniem negatywnych skutków procesu prekaryzacji pracy²⁴.

Czynnik	Opis czynnika	PRZYKŁADOWE SŁOWA KLUCZOWE
Tożsamość oparta na pracy (T1)	Wytworzenie tożsamości związanej z pracą, poczucie prestiżu, wspólnoty lub przynależności zawodowej. Etyka pracy i stowarzyszenia zawodowe. Poczucie godności związane z pracą.	<i>autonomia i prestiż zawodu, godna praca, godność pracowników, godność pracy, godność, podmiotowość pracowników, podmiotowość pracy, prestiż zawodu, regulacje zawodowe, satysfakcja zawodowa, stowarzyszenia zawodowe, tożsamość, upodmiotowienie pracowników, wspólnota.</i>
Poczucie wpływu na przyszłość (T2)	Postulaty ukierunkowane na przyszłość i długoterminowe relacje.	<i>przyszłość, przyszłe pokolenia, solidarność międzypokoleniowa, strategia, wpływ na przyszłość</i>
Współdzielenie (T3)	Postulaty ukierunkowane na redystrybucję dóbr i solidaryzm społeczny, kładące nacisk na wartości wspólnotowe i wzajemną pomoc.	<i>budowanie współpracy między podmiotami ekonomii społecznej, dobra wspólne, podmioty ekonomii społecznej, redystrybucja dóbr, solidaryzm społeczny, spółdzielnie, współwłasność pracownicza</i>

W grupie czynników **wyzwania rynku pracy** zawarto procesy i zjawiska mogące w najbliższych latach znacząco wpływać na sytuację osób zatrudnionych na polskim rynku pracy. W ramy

²⁴ E. Kania, *Prekariat i proces prekaryzacji pracy*, op. cit.

tej kategorii włączono tylko te fragmenty, które łączyły wyzwania z sytuacją pracowników: jeżeli programy poruszały problem migracji, zmian klimatycznych itp. w odniesieniu do innych płaszczyzn, nie były wówczas włączane do analizy.

Czynnik	Opis czynnika	PRZYKŁADOWE SŁOWA KLUCZOWE
Migracja (W1)	Postulaty odpowiadające na wyzwania związane z imigracją zarobkową do Polski i emigracją polskiej siły roboczej.	<i>emigracja, imigracja, imigranci, migracja, migracja wewnętrzna, migracja ze wsi do miast, migracja zarobkowa, migranci, reemigracja, saldo migracji</i>
Konflikt wojenny (W2)	Postulaty odpowiadające na wyzwania dla polskiego rynku pracy związane z rosyjską inwazją i wojną w Ukrainie.	<i>konflikt wojenny, uchodźcy, wojna, wojna w Ukrainie</i>
Kobiety na rynku pracy (W3)	Postulaty odpowiadające na wyzwania związane z pozycją kobiet na polskim rynku pracy.	<i>kobieta, płeć, praca opiekuńcza, urlop macierzyński, urlop rodzicielski, nieodpłatna praca kobiet</i>
Zmiany klimatyczne (W4)	Postulaty odpowiadające na wyzwania dla polskiego rynku pracy związane z kryzysem klimatycznym.	<i>klimat, środowisko, zmiany klimatyczne, ocieplenie klimatu, kryzys klimatyczny</i>
Technologie (W5)	Postulaty odpowiadające na wyzwania dla polskiego rynku pracy związane z nowymi technologiami.	<i>AI, praca przyszłości, technologia, kompetencje przyszłości</i>

Przeanalizowano postulaty odnoszące się do osób aktywnych zawodowo, tak więc wszelkie propozycje dotyczące wysokości emerytur nie były brane pod uwagę podczas analizy, włączono natomiast kwestie wieku emerytalnego. Nie analizowano postulatów odnoszących się do przedsiębiorców/pracodawców, lecz skoncentrowano się na postulatach dotyczących pracowników/osób zatrudnionych oraz elementach rynku pracy, które mogą wpływać na ich sytuację (jak na przykład poziom bezrobocia, ale też możliwości przekwalifikowania się do zawodów przyszłości). Do analizy nie włączono rolników, o ile przekazy nie odnosiły się do zatrudniania pracowników rolnych. Do analizy włączono osoby mogące potencjalnie reprezentować wszystkie grupy prekariatu: transformacyjną, tradycyjną i nostalgiczną. Nie odniesiono się więc wyłącznie do postulatów kierowanych do osób z wyższym wykształceniem z dużych miast (co często ma miejsce w analizach dotyczących ruchów społecznych nawiązujących do prekariatu, w tym własnych). W analizie skupiono się również na osobach z mniejszych miast, o wykształceniu zawodowym i na osobach migranckich.

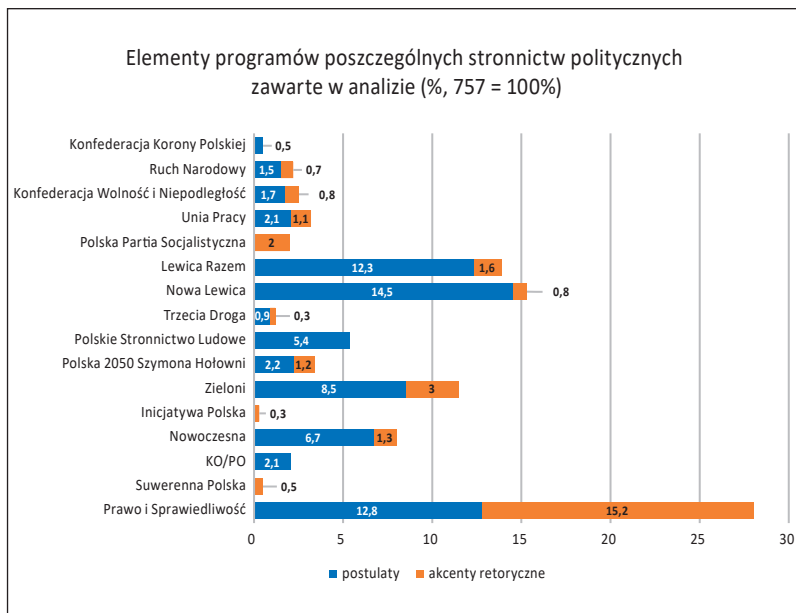
6.2. Bezpieczeństwo relacji pracy a strategie polityczne: konkretne postulaty czy chwytły retoryczne?

Na podstawie wyodrębnionych słów kluczowych zaklasyfikowano 757 elementów programów, w tym 540 realnych propozycji politycznych i 217 elementów retorycznych, czyli niezawierających konkretnych propozycji rozwiązań. Analizowane dokumenty programowe różniły się znacząco czytelnością, długością i poziomem konkretności. Dla przykładu: liczący 302 strony program wyborczy KW Prawa i Sprawiedliwość przodował

w kwestii liczby elementów programu zakwalifikowanych do analizy, z których jednak zaledwie 45,8% to realne propozycje polityczne. Pozostałe 54,2% to elementy retoryczne, w postaci opisów osiągnięć z poprzednich kadencji, analiz danych czy ogólnych wzmianek. W programie tym tak samo często czytamy o tym, jak dużym problemem jest bezrobocie czy jak ciężko odcisnęły się na polskiej tkance społecznej lata 90., jak o tym, jakie realne pomysły na zwalczanie bezrobocia ma partia PiS obecnie. Z kolei program KW Koalicji Obywatelskiej (do którego przekierowuje też strona internetowa PO) liczy 34 strony, z których 100% to realne propozycje polityczne. Niemniej, spośród wszystkich 540 przeanalizowanych propozycji politycznych, tych autorstwa KO/PO, znalazło się zaledwie 16. W przypadku KW Nowa Lewica, na 48 stronach programu znalazło się 94,8% propozycji konkretnych rozwiązań (liczbowo 110), na 5,2% przeanalizowanych akcentów retorycznych (liczbowo 6). Postulaty dotyczące rynku pracy i pozycji pracowników zajmują dużą część deklaracji programowych Lewicy Razem i Nowoczesnej, zawierających spore zasoby konkretnych rozwiązań, które przeplatane są analizami danych i akcentami retorycznymi, jednak w umiarkowanym zakresie. Konfederacja z kolei w swoim dość rozbudowanym programie (gdzie krytyka bieżących polityk przeplata się z przytaczaniem danych i statystyki, deklaracjami retorycznymi i postulatami) postulaty dotyczące bezpieczeństwa pracowników najczęściej uznaje za niepotrzebne obciążenie przedsiębiorców. Trzecia Droga (a co za tym idzie Polska 2050 i PLS) próbują zagospodarować elektorat umiarkowany, tak samo umiarkowanie dostarczając odważnych rozwiązań. Na tym tle nieco konkretniej wypada PLS, jasno kierujące swoje pomysły do konkretnych grup zawodowych (w tym

do myśliwych). Programy takich partii, jak Ruch Narodowy czy Konfederacja Korony Polski są nie tylko opasłe, ale również nieprzejrzyste, momentami chaotyczne i zaskakujące obranymi ścieżkami analizy (jak na przykład nawiązanie do „polityki gospodarczej Piastów”, która zdaniem autorów programu Ruchu Narodowego „została niesłusznie zepchnięta w cień historii”)²⁵.

Wykres 2. Elementy programów politycznych zawarte w analizie (757 = 100%)

²⁵ *Z tradycją w przyszłość*, „Ruch Narodowy”, op. cit.

Jeżeli przyjrzymy się, jak często w programach stronnictwa polityczne odnosiły się do czynników zwiększających bezpieczeństwo osób pracujących a niwelujących negatywne konsekwencje procesu prekaryzacji pracy, zauważymy, że często pokrywają się one z tym, jak partie definiują swoje podstawowe elektoraty. Dla przykładu w programie politycznym Konfederacji znajdziemy znacznie więcej propozycji udogodnień dla przedsiębiorców niż pracowników. Prawo i Sprawiedliwość najczęściej zwraca się do osób z małych miasteczek i wsi, KO/PO czy Nowoczesna nie odnoszą się do tej grupy osób bezpośrednio. Ugrupowania o bardziej liberalnej orientacji ekonomicznej proponują też czasem rozwiązania niesprzyjające pracownikom (jak np. propozycja ograniczenia pozycji związków zawodowych, która znalazła się w programie Nowoczesnej).

Co interesujące, stosunkowo niewiele miejsca w swoich dokumentach programowych stronnictwa polityczne poświęciły sytuacji kobiet na rynku pracy. Najwięcej padało ogólnych deklaracji o konieczności przeciwdziałaniu dyskryminacji czy trosce „o odpowiednią pozycję kobiet w społeczeństwie”²⁶. Na tym tle zdecydowanie pozytywnie wyróżnia się partia Zieloni. 16% elementów programu Zielonych zawartych w mojej analizie, poświęcone zostało sytuacji zawodowej kobiet (13 na 83). Dodatkowo partia ta jako jedyna starała się odpowiedzieć na wyzwanie, jakim jest nieodpłatna praca opiekuńcza, którą nieproporcjonalnie obciążane są kobiety.

---

²⁶ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

Zaskakująco mało miejsca w swoich dokumentach programowych siły polityczne uwzględnione w analizie poświęcają wpływowi migracji na sytuację pracowników w Polsce: emigracji z Polski, jak i sytuacji pracowników i pracownic imigranckich w Polsce. Na sytuację osób pracujących w obliczu wojny w Ukrainie bezpośrednio zwróciły uwagę tylko Nowoczesna, Trzecia Droga oraz Prawo i Sprawiedliwość. Analizowane partie niewielką uwagę poświęcały wpływowi technologii na rynek pracy (tu pozytywnie wyróżnia się Lewica Razem) oraz wpływowi zmian klimatycznych. W analizowanych dokumentach programowych rzadko odwoływano się do poczucia wspólnoty zawodowej lub poczucia tożsamości opartej na pracy w ogóle, częściej natomiast do prestiżu i sytuacji konkretnych grup zawodowych. Niewiele też odniesień do strategii długoterminowych czy ujętego w konkretne ramy wpływu na przyszłość.

6.3. Prekaryjne bingo: kto adresuje wszystkie nisze programowe?

W trakcie pracy utworzono swoiste prekaryjne bingo: ilustrujące procent elementów programowych odnoszących się do czynników włączonych do analizy, z podziałem na poszczególne partie/koalicje i komitety wyborcze. W pierwszym zestawieniu zawarto wszystkie elementy programów (i propozycje, i elementy retoryczne), w drugim wyłącznie propozycje programowe. Takie ujęcie nie pozwala na zbadanie, w jakim stopniu ta grupa postulatów plasuje się na tle wszystkich propozycji danej partii. Pozwala natomiast przekonać się, jak ważne jest to

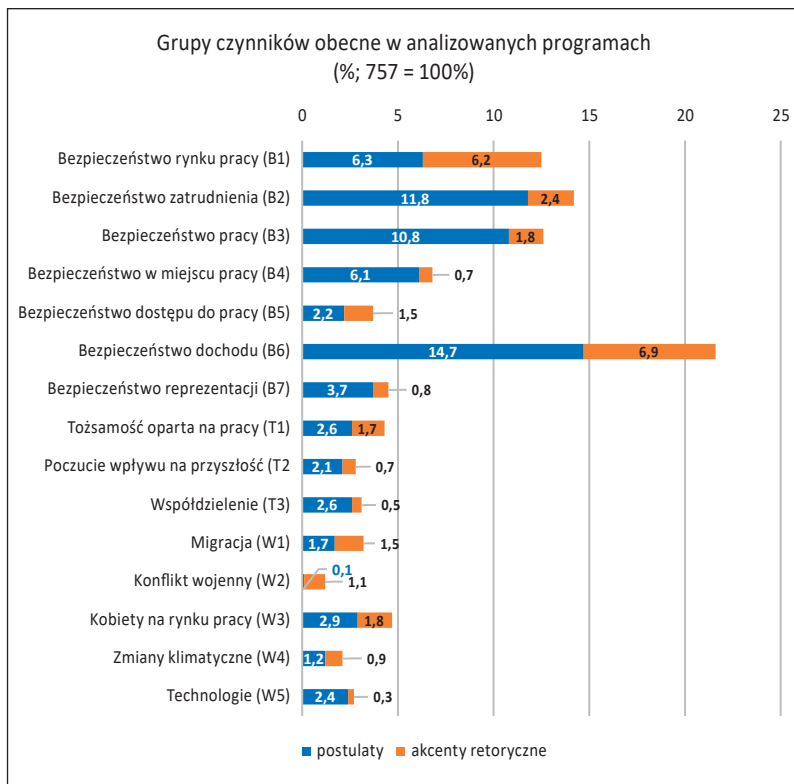
zagadnienie i ile miejsca w swoich dokumentach programowych poświęcają mu inne siły polityczne w Polsce.

W przypadku zestawienia zarówno postulatów politycznych, jak i akcentów retorycznych (tabela 5.) jedyną partią, która odnosi się do wszystkich wyszczególnionych czynników, jest PiS (elementy którego programu stanowią 28% wszystkich analizowanych fragmentów), wysoko plasuje się KW Nowa Lewica i Partia Razem (brak odniesienia dotyczy jedynie wpływu wojny w Ukrainie na rynek pracy i osoby pracujące).

Jeżeli jednak przyjrzymy się tylko propozycjom programowym, eliminując elementy retoryczne (tabela 6.), wówczas okaże się, że najliczniejszą pulę postulatów zaproponowała lewica (KW Nowa Lewica), której elementy programowe stanowią 14,5% wszystkich analizowanych. Zauważymy też, że PiS, chociaż nadal odpowiada za dużą część wszystkich analizowanych elementów programowych (12,8%), nie wypełnia luki związanej z reprezentacją pracowniczą (B7) i poczuciem wpływu na przyszłość (T2).

Poniżej omówiono najciekawsze propozycje wyodrębnione w ramach analizy poszczególnych grup czynników. Z racji tego, że czynniki niekiedy nakładają się na siebie przedstawiono dane liczbowe i opisano najciekawsze propozycje programowe i wnioski, nie zawsze trzymając się sztywno podziału wykorzystanego w analizie. Propozycje opisane zostały w nieregularnej kolejności, na którą wpływały poruszane lub opisywane szerzej wątki.

Wykres 3. Grupy czynników obecne w analizowanych dokumentach programowych

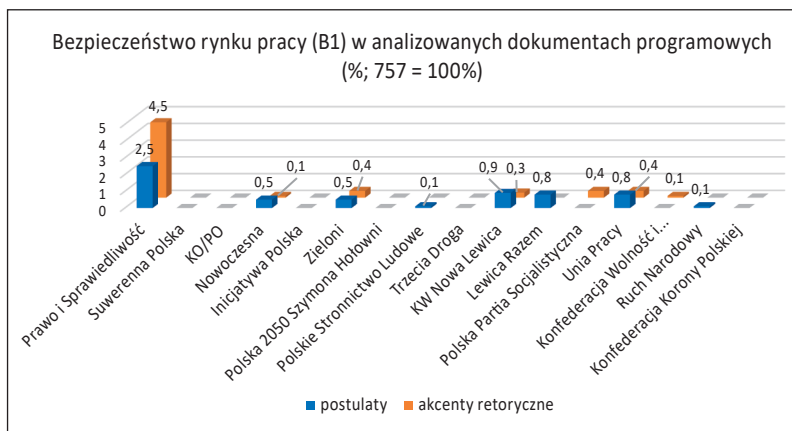

Elementy dotyczące grupy czynników B1–B7 (*bezpieczeństwo w relacjach pracy*) stanowią 75,8% wszystkich analizowanych elementów programowych. Najwięcej uwagi w programach wszystkich partii poświęcono bezpieczeństwu dochodu (B6): 21,5% postulatów i odniesień retorycznych; bezpieczeństwu zatrudnienia (B2) 14,1% i bezpieczeństwu pracy (B3) – (12,7%).

6.3.1. Widmo lat dziewięćdziesiątych i bezrobocie: bezpieczeństwo rynku pracy (B1)

Bezpieczeństwo rynku pracy (B1) pozwala zmierzyć się z odpowiedziami politycznymi na wpływ sytuacji na rynku pracy w skali makro na bezpieczeństwo osób pracujących. Najwięcej odniesień do tych tematów znalazło się w dokumentach programowych kolejno: PiS, a następnie KW Lewicy i Unii Pracy.

Wykres 4. Bezpieczeństwo rynku pracy (B1) w analizowanych dokumentach programowych

KW Nowa Lewica zwraca uwagę na aktywną rolę państwa w walce z bezrobociem oraz na wyrównywanie dostępu do zatrudnienia między metropoliami a powiatami mniej zasobnymi w miejsca pracy. W programie zaakcentowano również konieczność zmniejszenia stresu związanego z poszukiwaniem zatrudnienia oraz zwiększenia wysokości i czasu obowiązywania zasiłku. Zarówno KW nowa Lewica, jak i Lewica Razem zwracają

też uwagę na konieczność zadbania o pracowników w obliczu zielonej transformacji. Lewica Razem postuluje stworzenie państwowego programu pełnego zatrudnienia, a także zwiększenie liczby pracowników socjalnych na terenach dotkniętych bezrobociem i ubóstwem, w tym uproszczenie procedur uzyskiwania zasiłków oraz pomoc w znalezieniu pierwszej pracy dla ludzi młodych. Unia Pracy, krytykując również liberalne reformy i zmiany w kodeksie pracy, postuluje między innymi o tworzenie przez rząd prac publicznych, aby zminimalizować wydatki na zasiłki dla bezrobotnych.

Prawo i Sprawiedliwość o swoich działaniach często wspomina w czasie przeszłym lub teraźniejszym, przeplatając ze sobą wiele wątków. Partia często nawiązuje do politycznych i gospodarczych trudności, jakich doświadczyła Polska w latach 90. „Bezrobocie było zmorą III RP. Ten problem dotykał milionów polskich rodzin. Polacy byli zmuszani do pracy za bardzo niskie stawki lub wypychani na emigrację. 2 mln ludzi na umowach śmieciowych, 2 mln ludzi na bezrobociu i 2 mln wypchniętych na emigrację – to bilans rządów PO”²⁷ – czytamy w programie. Partia również eksponuje dane dotyczące czasów swoich poprzednich kadencji, podkreślając aktywną rolę w walce z bezrobociem oraz w tworzeniu i ochronie miejsc pracy. PiS wskazuje na kwestię bezrobocia wśród osób młodych, zauważając, że był to jeden „z najważniejszych problemów w Europie”. Należy przypomnieć, że bezrobocie wśród młodych (16–24) rekordowe wskaźniki odnotowywało w latach 1993–1994, oscylując wokół

---

²⁷ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

36%, a najwyższą wartość osiągnęło w roku 2003 (46,5%)²⁸. Ciekawym pomysłem jest stworzenie Centralnej Bazy Ofert Pracy (i analogicznej aplikacji), gromadzącej oferty pracy we wszystkich urzędach i firmach korzystających ze środków publicznych.

KO/PO w „100 konkretach na 100 dni” nie odnosi się do problemu bezrobocia i wyzwań rynku pracy. Nowoczesna wnosi o bardziej elastyczny rynek pracy, jak również usprawnienie procesu poszukiwania pracy („instrumenty służące lepszej identyfikacji potrzeb osób poszukujących pracy (profilowanie, pomoc doradcy, szkolenia”²⁹) oraz transparentne wynagrodzenia w ogłoszeniach o pracę. Sposobem na niwelowanie luk w zatrudnieniu jest propozycja ułatwień formalnych dla pracowników imigranckich. Partia popiera również wprowadzenie obowiązku jawności wynagrodzeń w ogłoszeniach o pracę. Na sytuację kobiet na rynku pracy w kontekście podatności na utratę pracy i obniżanie wynagrodzeń wskazują Zieloni. Ugrupowanie łączy też konieczne zmiany na rynku pracy w przyszłości ze zmianami klimatycznymi (więcej w dalszej części tekstu).

6.3.2. Umowy śmieciowe i staże: bezpieczeństwo zatrudnienia (B2)

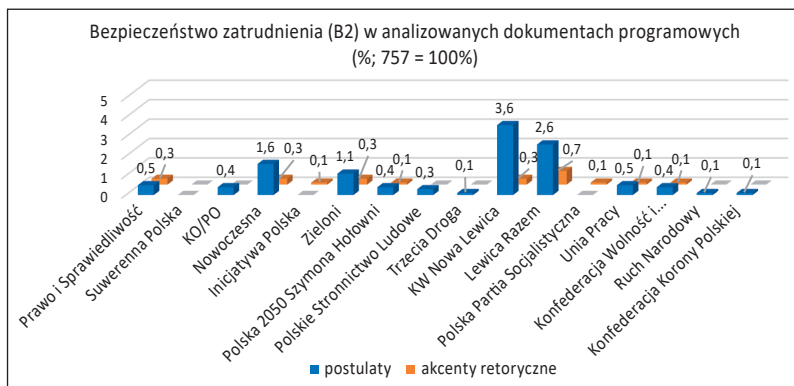
W ramach czynnika bezpieczeństwo zatrudnienia (B2) uwzględniono elementy analizowanych dokumentów programowych dotyczące regulacji gwarantujących osobom pracującym podstawowe bezpieczeństwo zatrudnienia. Odniesienia do tych kwestii najczęściej pojawiały się w programach kolejno: KW Nowej Lewicy, Lewicy Razem i Nowoczesnej.

---

²⁸ *Stopa bezrobocia młodych*, „RynekPracy.org”, op. cit.

²⁹ *Program – wersja pełna*, „Nowoczesna”, op. cit.

Wykres 5. Bezpieczeństwo zatrudnienia (B2) w analizowanych dokumentach programowych

Ograniczenia liczby umów cywilnoprawnych, zwanych w niektórych dokumentach programowych „umowami śmieciowymi” lub „śmieciówkami”, domagała się KW Nowa Lewica, Lewica Razem, Zieloni. Warto zaznaczyć, że choć istnieją sektory rynku pracy, w których pracownicy dobrowolnie decydują się na taką formę zatrudnienia, to badania wskazują, że osoby pracujące na śmieciówkach odczuwają szereg negatywnych konsekwencji. Osoby zatrudnione na umowach śmieciowych częściej doświadczają problemów zdrowotnych (z powodu stresu związanego z niepewnością zatrudnienia), niestabilne zatrudnienie może obciążać relacje rodzinne i społeczne i negatywnie wpływać na poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego i dobrostan psychiczny³⁰. KW Nowa Lewica takie umowy, jak i wymuszone

³⁰ W. Lewchuk, *Precarious jobs: Where are they, and how do they affect well-being?*, „The Economic and Labour Relations Review”, lipiec 2017, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1035304617722943>, data dostępu: 30.05.2024.

samozatrudnienie nazywa „patologiami rynku pracy”, a umowy cywilnoprawne proponuje wliczyć do stażu emerytalnego („inaczej całe pokolenie zatrudnione na umowy śmieciowe nie będzie miało prawa do emerytury”³¹). KW Nowa Lewica deklaruje równocześnie chęć walki z rozwarstwieniem płacowym i dyskryminacją płacową. W programie podkreśla też wagę bezpieczeństwa zatrudnienia, obejmującego osoby pracujące dla platform cyfrowych (co jest osobnym postulatem również w programie koalicyjnej partii Razem). Ciekawą propozycją jest również regulacja pracy artystów i artystek. Analogiczne propozycje znajdziemy także w programie KO/PO, PiS i Nowoczesnej. Program KW Nowa Lewica akcentuje też konieczność regulacji pracy przyszłości, w tym zarządzania danymi. Partia popiera wprowadzenie emerytur stażowych.

Lewica Razem również mocno akcentuje konieczność wprowadzania przyjaznych regulacji pracy sprzyjających zatrudnieniu (w tym pracy zdalnej), włącznie z nadaniem Państwowej Inspekcji Pracy „uprawnienia do zmiany formy zatrudnienia osoby na umowę o pracę, jeżeli stwierdzony zostanie stosunek pracy”³² oraz w kontekście cyfryzacji i odpowiedzi na wyzwania związane z pracą migrancką. Partia proponuje: warunkiem „uzyskania środków publicznych przez firmy będzie przestrzeganie praw pracowniczych i zapewnianie dobrych warunków pracy”³³. Unia Pracy sprzeciwia się liberalizacji regulacji, postulując również usprawnienie funkcjonowania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

---

³¹ *Program Wyborczy KW Nowa Lewica*, „Lewica”, op. cit.

³² *Deklaracja programowa*, „Partia Razem”, op. cit.

³³ *Ibidem*.

Zieloni w swoim dokumencie programowym promują bezpieczeństwo zatrudnienia i walkę z nierówną pozycją kobiet na rynku pracy. Interesującą propozycją jest wspomaganie przez państwo zawodów opiekuńczych poprzez „dofinansowanie ubezpieczeń społecznych w pełnym wymiarze czasu pracy”³⁴. KO/PO w zasadzie nie odnosi się do regulacji zatrudnienia, poza wspomnianą regulacją zawodu artysty. Podobnych regulacji domaga się Nowoczesna, będąc równocześnie jedynym ugrupowaniem, spośród analizowanych, które bezpośrednio odnosi się do „procesu prekaryzacji pracy”, właśnie w kontekście zawodów artystycznych. Partia wnioskuje też o bardziej elastyczny rynek pracy, jednak elastyczność utożsamia nie tyle z częstością stosowania danej formy zatrudnienia (jak np. umów cywilnoprawnych), ile – zgodnie z anglojęzycznym rozumieniem pojęcia *flexible employment*, czyli elastycznego zatrudnienia – z mniej sztywnymi ramami wykonywania stosunku pracy (jak praca zdalna, praca w niepełnym wymiarze godzin czy elastyczne godziny pracy), a nie z formami zatrudnienia (jak np. zwiększenie liczby umów cywilnoprawnych). Nowoczesna postuluje również zachęcanie osób w wieku emerytalnym do pozostania na rynku pracy („zwolnimy ze wszystkich podatków i składek osoby, które po ukończeniu wieku emerytalnego pozostaną na rynku pracy i nie zdecydują się na pobieranie emerytury”³⁵). Analizując system regulacji pracy w Polsce, ugrupowanie to odnosiło się też do oceny pracy oponentów politycznych: „mimo dużych wydatków socjalnych mamy w Polsce zapas demograficzny, problemy ze stabilnością pracy, rosnące nierówności i brak poczucia

---

³⁴ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, op. cit.

³⁵ *Program – wersja pełna*, „Nowoczesna”, op. cit.

pewności ekonomicznej. Rząd PiS uprawia wybiórcze rozdawnictwo, a nie inwestycje w usługi społeczne zwiększające bezpieczeństwo socjalne, jak robią to państwa dobrobytu (*welfare state*)”³⁶.

PiS w kontekście bezpieczeństwa zatrudnienia w ujęciu retorycznym podkreśla przywrócenie wieku emerytalnego: 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn, deklarując wprowadzenie regulacji dla emerytur stażowych. Polska 2050 Szymona Hołowni postuluje o proste prawo i uproszczone podatki. Instytucje państwowe mają być wzorowymi pracodawcami i wyznaczać standardy zatrudnienia. Podnosi się również rolę Państwowej Inspekcji Pracy oraz postuluje o jawność wynagrodzeń na najwyższych stanowiskach. PSL dorzuca postulat wprowadzenia emerytur stażowych: po 35 i 40 latach pracy odpowiednio dla kobiet i mężczyzn. Ruch Narodowy z kolei pracodawców i pracowników porównuje do zawodników boksu, pisząc: „jeśli naprzeciw siebie stają zawodnicy tej samej kategorii wagowej, tak o sprawiedliwej gospodarce i konkurencji można mówić, jeśli strony zachowują względem siebie podobne potencjały. Tam, gdzie to nie występuje, możliwa jest pomoc państwa”³⁷.

6.3.3. Aktywność zawodowa i praca przyszłości: bezpieczeństwo pracy (B3)

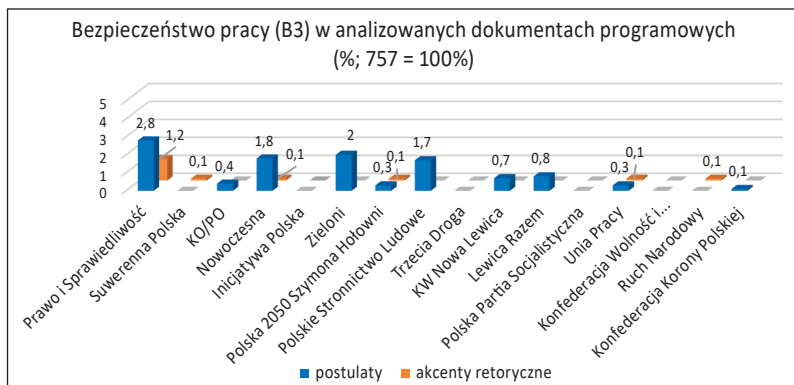
W ramy czynnika bezpieczeństwo pracy (B3) zaliczono postulaty odnoszące się do aktywności zawodowej i kwalifikacji. Najczęściej do czynnika B3 odnosiło się Prawo i Sprawiedliwość, Zieloni, Nowoczesna i PSL.

---

³⁶ Ibidem.

³⁷ *Z tradycją w przyszłość*, „Ruch Narodowy”, op. cit.

Wykres 6. Bezpieczeństwo pracy (B3) w analizowanych dokumentach programowych

PSL kieruje swoje postulaty do konkretnych grup zawodowych, zwłaszcza do zawodów medycznych w kwestii dostępności poszczególnych specjalizacji. PSL postuluje też o zwiększenie dostępu do pracy dla osób z niepełnosprawnościami. Z kolei Nowoczesna podkreśla konieczność zwiększania dostępności pracy dla rodziców i opiekunów osób z niepełnosprawnościami. Partia ta zwraca również uwagę na konieczność mobilności pracowników oraz pozostawiania pracowników na rynku pracy („aktywizacja kobiet, ludzi młodych, 50+ oraz program migracyjny”³⁸). Nowoczesna stawia na doradztwo zawodowe i zwiększanie mobilności pracowników i ułatwienia dla osób młodych wchodzących na rynek pracy. Zieloni kładą nacisk na wspieranie młodych osób wkraczających na rynek pracy, dostosowanie kompetencji do zmieniających się potrzeb rynku pracy (w tym kompetencji cyfrowych). Duży nacisk w dokumencie

³⁸ Program – wersja pełna, „Nowoczesna”, op. cit.

programowym Zielonych położono na aktywność kobiet, co zostanie omówione w osobnej części rozdziału. Polska 2050 Szymona Hołowni podkreśla znaczenie równego dostępu i równych szans w dostępie do pracy i edukacji.

PiS koncentruje się między innymi na formach wsparcia dla pracujących rodziców (w tym zachęty finansowe, jak Maluch+), dostosowywaniu kompetencji do zmian rynku pracy i wadze szkolnictwa zawodowego. Proponuje w tym zakresie budowę Branżowego Centrum Umiejętności – nowoczesnych ośrodków edukacji zawodowej. Jedną z ciekawszych propozycji programu PiS jest propozycja wsparcia i symboliczne wyróżnienie kół gospodyń wiejskich. W programie czytamy: „rządowa pomoc finansowa przeznaczana jest na realizację celów statutowych koła gospodyń wiejskich, m.in. na prowadzenie działalności społeczno-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej w środowiskach wiejskich, na rzecz wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich, wsparcie rozwoju przedsiębiorczości kobiet, rozwijanie kultury ludowej, w tym w szczególności na kulturę lokalną i regionalną”³⁹. Jest to jedyna propozycja programowa spośród wszystkich analizowanych, kierowana bezpośrednio do kobiet wiejskich, doceniająca aktywności najczęściej bardziej tradycyjnej grupy kobiet.

Nowa Lewica podkreśla wagę zapewniania dopływu kompetentnych kadr do polskiego rynku pracy i przygotowania do kształcenia w zawodach przyszłości. Partia Razem dodaje do tego zestawu ciekawy postulat udzielania wsparcia absolwentom wchodzącym na rynek pracy („wprowadzimy finansowane

---

³⁹ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

przez budżet półroczne zatrudnienie absolwentów w instytucjach i organizacjach non-profit⁴⁰). Jest to postulat kierowany do transformacyjnej frakcji prekariatu. Biorąc pod uwagę zmieniające się trendy w szkolnictwie wyższym (więcej chętnych na kierunki ścisłe, zmniejszający się odsetek maturzystów wybierających studia wyższe, zmniejszająca się liczba osób kończących studia magisterskie), zarówno inwestowanie w kształcenie do zawodów przyszłości, jak i kształcenie zawodowe w ogóle wydają się zasadnymi kierunkami proponowanych zmian⁴¹.

KO/PO promuje pomysł, by osoby z niepełnosprawnością mogły pracować bez utraty renty. Koalicja postuluje również odciążenie opiekunów osób niesamodzielnych w postaci bonu opiekuńczego w wysokości „50% minimalnego wynagrodzenia dla aktywnych zawodowo opiekunów”. Pomysłem o dość wątpliwym potencjale emancypacyjnym jest tzw. babciowe. Jak czytamy w programie KO/PO: „wspieramy kobiety wracające na rynek pracy po urodzeniu dziecka: w ramach programu ‘Aktywna mama’ wypłacimy 1500 zł miesięcznie na opiekę nad

---

⁴⁰ *Deklaracja programowa, „Partia Razem”, op. cit.*

⁴¹ *Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2023/2024 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Edukacji i Nauki, „Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego”, 31 października 2023, <https://www.gov.pl/web/nauka/informacja-o-wynikach-rekrutacji-na-studia-na-rok-akademicki-20232024-w-uczelniach-nadzorowanych-przez-ministra-edukacji-i-nauki>, data dostępu: 22.05.2024; *Coraz mniej osób w Polsce chce być magistrem, ale nie ma w tym nic dziwnego*, „Puls HR”, 16 listopada 2023, <https://www.pulshr.pl/edukacja/coraz-mniej-osob-w-polsce-chce-byc-magistrem-ale-nie-ma-w-tym-nic-dziwnego,101469.html>, data dostępu: 22.05.2024.*

dzieckiem – tzw. babciowe”⁴². Po pierwsze, rodzicielstwo zostało powiązane w nim przede wszystkim z kobietami, po drugie ciężar opieki przełożono na rodziny (w tym symbolicznie na babcię, czyli kobiety), nie skupiając się na wadze tworzenia nowej infrastruktury. Z taką interpretacją projektu nie kryli się też politycy: „te pieniądze trafią do mamy, rzadziej do taty, z oczywistych względów” – mówił na antenie TOK FM Donald Tusk⁴³. Natomiast badania wskazują, że to raczej dostęp do przystępnej cenowo i dobrej jakości opieki nad dziećmi (jak przedszkola czy żłobki) umożliwi kobietom powrót lub pozostanie na rynku pracy. Gdy infrastruktura opieki jest dostępna, kobiety częściej rezygnują z nieodpłatnych obowiązków domowych na rzecz płatnego zatrudnienia, co zwiększa ich ogólne uczestnictwo w rynku pracy⁴⁴.

---

⁴² *100 Konkretnów na 100 pierwszych dni rządu*, „Platforma Obywatelska”, op. cit.

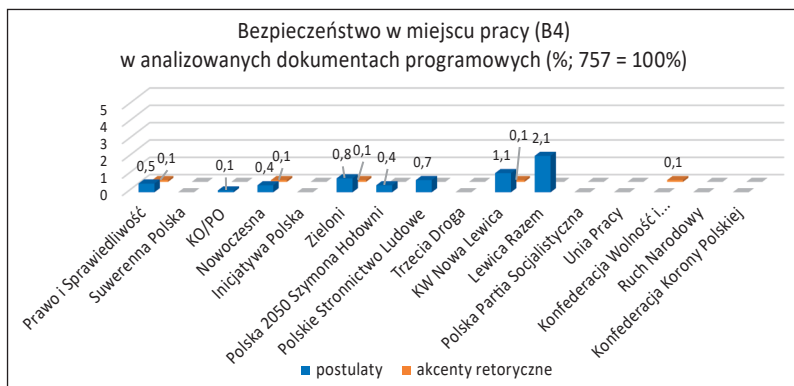
⁴³ Radio TOK FM, informacje z dnia 9 kwietnia 2024.

⁴⁴ E. Gould, J. Scheider, *An ambitious investment in child care can boost women's labor force participation and narrow the gender wage gap*, „Economic Policy Institute”, 12 kwietnia 2016, <https://www.epi.org/publication/an-ambitious-investment-in-child-care-can-boost-womens-labor-force-participation-and-narrow-the-gender-wage-gap>, data dostępu: 30.05.2024; *Childcare shortfalls having major impact on gender equality in labour markets across Asia and the Pacific*, „International Labour Organization”, 1 sierpnia 2023, <https://www.ilo.org/resource/news/child-care-shortfalls-having-major-impact-gender-equality-labour-markets>, data dostępu: 22.05.2024.

6.3.4. Czas na oddech: bezpieczeństwo w miejscu pracy (B4)

W ramach czynnika bezpieczeństwo w miejscu pracy (B4) wyszczególniono elementy programów, które odnosiły się do regulacji wpływających na ułatwienia w pracy, bezpieczeństwo w miejscu pracy i zachowanie lub zwiększenie poziomu *work and life balance*. Najwięcej postulatów lub akcentów retorycznych odnoszących się do tego czynnika znalazło się w programach Lewicy Razem, KW Nowej Lewicy i Zielonych.

Wykres 7. Bezpieczeństwo w miejscu pracy (B4) w analizowanych dokumentach programowych

KW Lewica proponuje zwiększenie wymiaru urlopu wypoczynkowego oraz wprowadzenie wynagrodzenia podczas zwolnienia chorobowego wynoszącego 100% wypłaty. Postulują również 2,5 razy wyższe wynagrodzenie za pracę w niedziele, święta i dni ustawowo wolne od pracy. KW Lewica przywołuje także prawo do odłączenia się od pracy po godzinach („bo nie

można oczekiwać od pracownika odbierania maili i telefonów po godzinach pracy”⁴⁵). Podobne postulaty znajdują się w programie koalicyjnej partii Razem, która – jak można zauważyć – miała niemały wkład w tworzenie programu KW Lewica. Partia Razem popiera również konieczność zapewnienia wolnej niedzieli raz na dwa tygodnie, sprzeciwia się algorytmizacji w miejscu pracy, twierdząc, że prowadzi ona do wyczerpania. Podkreśla też konieczność uregulowania pracy zdalnej w sposób korzystny dla pracownic i pracowników:

Umożliwimy pracę zdalną także na uzasadniony wniosek osoby zatrudnionej oraz – w usprawiedliwionych przypadkach – odmowę świadczenia pracy w tej formie. Zapewnimy zwrot kosztów poniesionych przez pracownika w związku ze zdalnym świadczeniem pracy, wprowadzimy obowiązek po stronie pracodawcy stworzenia warunków pracy w formie zdalnej zgodnych z zasadami BHP. Uniemożliwimy dyskryminację płacową pracowników zdalnych i różnicowanie wynagrodzenia w zależności od miejsca świadczenia pracy⁴⁶.

Lewica Razem zawarła w swoim programie także postulat 35-godzinnego tygodnia pracy:

Wraz z postępowaniem automatyzacji będzie można pracować coraz krócej. Wprowadzimy 35-godzinny tydzień pracy. Zapewnimy wszystkim zatrudnionym co najmniej 35 dni płatnego urlopu

---

⁴⁵ *Program Wyborczy KW Nowa Lewica*, „Lewica”, op. cit.

⁴⁶ *Deklaracja programowa*, „Partia Razem”, op. cit.

wypoczynkowego, a po przepracowaniu 20 lat prawo do rocznego płatnego urlopu, niezależnie od formy zatrudnienia (...) ⁴⁷.

Badania różnią się w podejściu do potencjalnej skuteczności postulatu skrócenia dnia lub tygodnia pracy. Studia pilotażowe przeprowadzone w Wielkiej Brytanii, dotyczące czterodniowego tygodnia pracy, wykazały, że skrócony tydzień pracy przyczynił się do poprawy dobrostanu psychicznego i fizycznego oraz polepszenia równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, nie prowadząc równocześnie do pogorszenia produktywności. Pomimo skróconego czasu pracy, przychody firm pozostały stabilne, z przeciętnym wzrostem o 1,4%. Co więcej, prawdopodobieństwo odejścia pracowników spadło o 57%, a 92% z 61 organizacji, które brały udział w pilotażowym badaniu, postanowiło pozostać przy takim rozwiązaniu ⁴⁸. Warto zaznaczyć, że niektórzy polscy eksperci pozostają sceptyczni co do takiego rozwiązania, powołując się między innymi na różnice w rozwoju pomiędzy Polską a państwami Europy Zachodniej oraz różnice

---

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ *New results from the world's largest trial of a four-day working week*, „University of Cambridge”, <https://www.sociology.cam.ac.uk/news/new-results-worlds-largest-trial-four-day-working-week>, data dostępu: 24.05.2024; *The Results Are In: The UK's Four-Day Week Pilot*, luty 2023, „Autonomy Work”, <https://autonomy.work/wp-content/uploads/2023/02/The-results-are-in-The-UKs-four-day-week-pilot.pdf>, data dostępu: 27.05.2024; *A four-day working week improves mental and physical health*, „UKRI”, 18 lipiec 2023, <https://www.ukri.org/who-we-are/how-we-are-doing/research-outcomes-and-impact/esrc/a-four-day-working-week-improves-mental-and-physical-health>, data dostępu: 27.05.2024.

w produktywności. Zaznaczają równocześnie, że niska produktywność polskiego rynku pracy może być powiązana z ogólnym poziomem przepracowania⁴⁹.

Zieloni w swoim dokumencie programowym akcentują znaczenie bezpieczeństwa zatrudnienia kobiet i pracy opiekuńczej. Partia proponuje wprowadzenie miernika pozwalającego zbadać poziom rozwoju ekonomicznego i społecznego: „np. Nowa Zelandia stosuje Ramę Standardów Życiowych (*Living Standards Framework*). LSF bierze pod uwagę kilkadziesiąt zmiennych: od poziomu samotności osób badanych, ich zaufania do instytucji państwowych, poprzez jakość wody, powietrza, zdrowie psychiczne, poziom bezpieczeństwa finansowego, aż po zadowolenie z życia rodzinnego czy pracy⁵⁰. Jest to jedno z nielicznych odniesień nawiązujących do poziomu ogólnego zadowolenia z życia, które znalazły się w analizowanych programach. Do tego elementu (pod postacią *work-life balance*) nawiązuje również Nowoczesna. Partia ta deklaruje też wsparcie dla pracy zdalnej oraz młodych osób wchodzących na rynek pracy.

PiS z kolei retorycznie wspomina o *work-life balance*, kreśląc wizję wymarzonej Polski przyszłości:

---

⁴⁹ *Cross-country comparisons of labour productivity levels*, „OECD Compendium of Productivity Indicators” 2024, https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b96cd88aen/1/3/3/index.html?itemId=/content/publication/b96cd88a-en&_csp_=ae30cefb31c1ec836a57e88a73b4fc9e&itemIGO=oecd&itemContentType=book, data dostępu: 21.05.2024; *35-godzinny tydzień pracy – czy jest możliwy w Polsce?*, „Tok Fm”, 12 maja 2024, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/62233,35-godzinny-tydzien-pracy-czy-jest-mozliwy-w-polsce>, data dostępu: 21.05.2024.

⁵⁰ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, op. cit.

Rozwój zawodowy i sukcesy zawodowe nie są okupione wyrzeczeniami w życiu rodzinnym i prywatnym, mają tzw. *work life balance*. Mama może pojechać na zagraniczne stypendium, bo tata ma elastyczne godziny pracy⁵¹.

Partia ta jednak nie dostarcza postulatów w tym względzie kierowanych bezpośrednio do kobiet. PiS proponuje również inne regulacje pracy zdalnej w celu aktywizacji zawodowej osób z małych miejscowości i wsi.

Stosunkowo rzadkie odniesienia stronnictw politycznych do kategorii *work-life balance* mogą dziwić, zwłaszcza w kontekście dyrektywy unijnej w sprawie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym rodziców i opiekunów. Dokument ten promuje między innymi umożliwienie osobom pracującym (zwłaszcza kobietom, na których spoczywa większość pracy opiekuńczej), mającym dzieci, godzenia życia zawodowego i rodzinnego⁵². Badania jasno wykazują, jak duży wpływ na trajektorie pracy zawodowej kobiet ma życie rodzinne i jak ważne są rozwiązania sprzyjające łączeniu tych dwóch sfer⁵³.

---

⁵¹ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

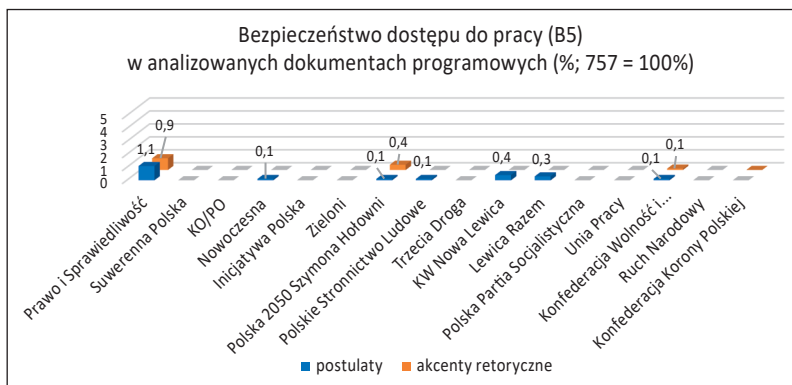
⁵² *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1158 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym rodziców i opiekunów oraz uchylająca dyrektywę Rady 2010/18/UE*, „Eur Lex”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32019L1158>, data dostępu: 2.08.2024.

⁵³ C. Goldin, *Career and Family: Women's Century Long Journey Toward Equity*, op. cit.

6.3.5. Kto się boi słowa „wieś”? Bezpieczeństwo dostępu do pracy (B5)

Czynnik B5, *bezpieczeństwo dostępu do pracy* zawiera postulaty, w których ugrupowania odnoszą się do niwelowania różnic i przeszkód w dostępie do pracy poza centralnymi ośrodkami. Tematyka ta pojawia się jednak w programach polskich ugrupowań stosunkowo rzadko, stanowiąc w sumie zaledwie 3,7% wszystkich postulatów i akcentów retorycznych (dla porównania czynnik B6 – bezpieczeństwo dochodu obejmuje 21,2%).

Wykres 8. Bezpieczeństwo dostępu do pracy (B5) w analizowanych dokumentach programowych

Najczęściej do różnic w dostępie do pracy odnosi się PiS, KW Nowa Lewica oraz Polska 2050 Szymona Hołowni, w której programie znalazło się sporo akcentów retorycznych. Partie różnie opisują bariery w dostępie do pracy. Inaczej definiują też w tym względzie swoje elektoraty. Do wykluczeń, z którymi mierzą się pracujący mieszkańcy wsi, eksplicytnie odnosi się PSL. Partia postuluje przeciwdziałanie wyludnianiu wsi:

Obszary wiejskie w dużym stopniu narażone są na depopulację, aby jej przeciwdziałać, należy podnosić standard życia i pracy na wsi. Naszym ideałem jest Polska bez różnic w jakości życia w mieście i na wsi. Miejsce urodzenia nie może determinować szans edukacyjnych, rozwoju osobistego i zawodowego, standardu życia⁵⁴.

Stosunkowo często o sytuacji mieszkańców wsi wspomina PiS. Duża część elementów programowych tej partii zaklasyfikowana do czynnika B5 to opis trudności i zaniedbań z przeszłości, które – jak czytamy w programie – uderzają w „Polskę lokalną”, „mieszkańców wsi i małych miasteczek” czy „Polskę powiatową”. „Przed 2015 r. brak rozwoju Polski lokalnej połączony z wysokim bezrobociem popychał wielu mieszkańców wsi i mniejszych miejscowości do przenoszenia się do dużych miast” – czytamy⁵⁵. Partia podkreśla konieczność wyrównywania dysproporcji między metropoliami a obszarami wiejskimi. Duży potencjał widzi w pracy zdalnej, proponuje też tworzenie gospodarstw opiekuńczych w przestrzeniach wiejskich („wspierające osoby starsze, zamieszkałe na wsi oraz odciążające w opiece rodziny pracujące w rolnictwie”⁵⁶).

KW Lewica stawia na walkę z wykluczeniem transportowym, jak pisze: „będziemy odtwarzać lokalne połączenia kolejowe i autobusowe, by pociąg dojeżdżał do każdego powiatu, a autobus do każdej gminy”⁵⁷. Partia Razem dokłada postulat

---

⁵⁴ *Program PSL*, „Polskie Stronnictwo Ludowe”, op. cit.

⁵⁵ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Program Wyborczy KW Nowa Lewica*, „Lewica”, op. cit.

o zwiększeniu liczby „pracowników socjalnych na terenach dotkniętych strukturalnym bezrobociem i ubóstwem”⁵⁸. Polska 2050 Szymona Hołowni również podkreśla walkę z wykluczeniem komunikacyjnym i zdrowotnym w małych miastach oraz wsparcie dla „Polski powiatowej”. To, co pozostałe partie wiążą z różnymi formami wykluczenia, Nowoczesna nazywa „mobilnością”: „Przyspieszymy kluczowe dla mobilności osób pracujących i rozwoju gospodarki inwestycje w infrastrukturę drogową, kolejową oraz cyfrową w całym kraju, bo zwiększają one mobilność pracowniczek i pracowników, zachęcają do inwestycji i rozwijają lokalne społeczności” – czytamy w programie tej partii.

Partia Razem postuluje o dom opieki dla osób starszych i zależnych w każdej gminie: „Ośrodki Pomocy Społecznej będą zatrudniać opiekunów osób zależnych. Każdy opiekujący się stale osobą zależną powinien mieć prawo do urlopu wypoczynkowego, chorobowego oraz emerytury”.

Jak wspomniano wcześniej, w deklaracjach programowych KO/PO i Nowoczesnej⁵⁹ ani razu nie padają słowa „wieś”, „mieszkańcy wsi”, „małe miasteczka” czy „mieszkańcy małych miasteczek” lub „mieszkańcy prowincji”. Dosłownego nawiązania do wsi czy mieszkańców wsi i małych miasteczek nie znajdziemy także w programach KW Nowa Lewica czy partii Razem, choć należy odnotować, że partia Razem w swojej deklaracji programowej cały dział poświęca zwalczaniu podziałów na Polskę

---

⁵⁸ *Deklaracja programowa*, „Partia Razem”, op. cit.

⁵⁹ W przypadku Nowoczesnej, słowo „wsi” znajduje się w podpisie afiliacji jednego z ekspertów cytowanego w programie.

A i Polskę B⁶⁰. KW Nowa Lewica podkreśla natomiast znaczenie dostępności pracy poza metropoliami i w powiatach najbardziej dotkniętych brakiem zatrudnienia, jak i wsparcie dla kółek rolniczych i spółdzielczości rolnej.

Warto zauważyć, że bardziej włączająca i doceniająca komunikacja z osobami mieszkającymi w małych miasteczkach i wsiach, których często dotyczą formy prekaryjnego zatrudnienia, pomaga budować zaufanie między społecznościami wiejskimi a decydentami politycznymi. Udowadnia, że ich głosy i obawy są cenione (a nie bagatelizowane), co jest kluczowe dla skutecznego zarządzania i wdrażania polityk publicznych oraz unikania silnych antagonizmów społecznych⁶¹.

6.3.6. Praca, płaca, sektory: bezpieczeństwo dochodu (B6)

Czynnik B6 obejmuje wszelkie gwarancje dostatecznego, stabilnego dochodu. Do tego zasobu czynników partie odnoszą się najczęściej, w tym najwięcej elementów programowych związanych z tym postulatem wyodrębniłam w ramach programu PiS, KW Nowej Lewicy, partii Razem i Zielonych.

Większość partii będących częścią tej analizy postuluje o ogólny wzrost płac, w tym również konkretnie o wzrost płac dla nauczycieli, zawodów medycznych i pracowników opieki zdrowotnej (Lewica Razem, KW Lewica, Trzecia Droga, PSL

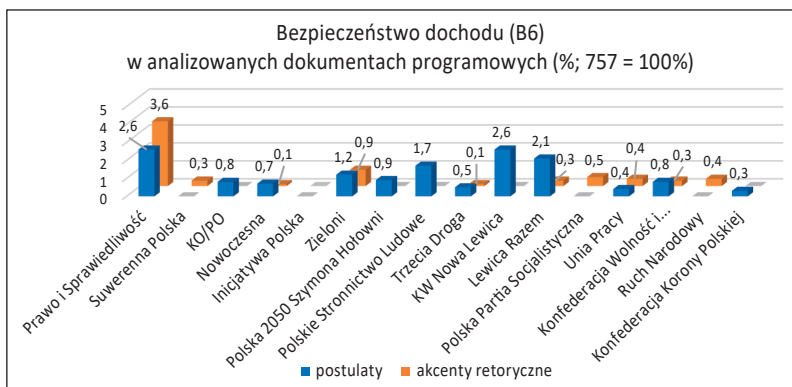
⁶⁰ *Koniec podziału na Polskę A i B. Deklaracja programowa*, „Lewica Razem”, <https://partiarazem.pl/deklaracja-programowa/8-koniec-podzialu-na-polske-a-i-b>, data dostępu: 9.05.2024.

⁶¹ H. Love, M. Powe, *Creating a shared vision of rural resilience through community-led civic structures*, „Brookings”, 1 grudnia 2020, <https://www.brookings.edu/articles/creating-a-shared-vision-of-rural-resilience-through-community-led-civic-structures/>, data dostępu: 2.05.2024.

wspomina dodatkowo o podwyżkach dla zawodów medycznych, ale również zawodów niemedycznych), służb mundurowych (KW Lewica) czy w tzw. budżetowce (PiS, Polska 2050 Szymona Hołowni, KW Lewica). KW Lewica i Partia Razem proponują wprowadzenie płatnych staży oraz ogólną podwyżkę płac („minimalne wynagrodzenie w Polsce osiągnęło poziom 66% przeciętnego wynagrodzenia z poprzedniego roku – czytamy w programie KW Nowa Lewica”⁶²), a także ustanowienie europejskiej płacy minimalnej. Partie lewicowe i Zieloni postulują prosty i progresywny system podatkowy, odciążający najmniej zarabiających.

Wykres 9. Bezpieczeństwo dochodu (B6) w analizowanych dokumentach programowych

Podniesienie płacy minimalnej proponuje także Nowoczesna („Powiążemy płacę minimalną z obiektywnym wskaźnikiem ekonomicznym, by zwiększyć jej przewidywalność zarówno dla

⁶² Program Wyborczy KW Nowa Lewica, „Lewica”, op. cit.

przedsiębiorców, jak i pracowników, a także pozbawić ją obecnego, populistycznego charakteru. Płaca minimalna powinna uwzględniać różnice regionalne”). Partia podkreśla także konieczność walki z precaryjnym zatrudnieniem.

O wprowadzenie lub zachowanie 800+ wnoszą PiS, KO i KW Lewica. Zmodyfikowaną wersję proponuje PSL – 800+ dla pracujących („waloryzacją świadczenia powinny zostać objęte te rodziny, w których przynajmniej jedno z rodziców pracuje”⁶³). Dodatki, takie jak 500+ czy 800+ zajmują stosunkowo niewielką część programu PiS. Partia najczęściej przeplata nowe propozycje z opisem działań i przedstawieniem danych dotyczących kolejnych kadencji. Wskazuje między innymi na przeciętny wzrost płac czy redukcję dysproporcji dochodowych najbogatszych i najbiedniejszych mieszkańców kraju, jak i mieszkańców miast i wsi.

Trzecia Droga i Unia Pracy koncentrują się na dobrobycie obywateli oraz kompleksowej polityce społecznej. Zieloni natomiast, jako jedyna partia polityczna w polskim spektrum politycznym, popierają wprowadzenie gwarantowanego dochodu minimalnego (czyli zwanego też między innymi powszechnym dochodem gwarantowanym, czyli powtarzającej się, bezwarunkowej, gotówkowej wypłaty, przyznawana każdej osobie indywidualnie, niezależnie od jej sytuacji zawodowej czy statusu społecznego), co jest propozycją politycznie odważną i bezpośrednio nawiązującą do badań nad procesem precaryzacji pracy⁶⁴. Choć

---

⁶³ *Program PSL*, „Polskie Stronnictwo Ludowe”, op. cit.

⁶⁴ R. Hasdell, *What We Know About Universal Basic Income A Cross-Synthesis Of Reviews*, „Stanford Basic Income Lab”, lipiec 2020, <https://>

badania pilotażowe wykazują skuteczność takiego rozwiązania w kwestii zwiększania bezpieczeństwa ekonomicznego, poprawiania dobrostanu mentalnego, fizycznego i nie potwierdziły obaw związanych z negatywnym jego wpływem na partycypację w rynku pracy, dochód minimalny/powszechny dochód gwarantowany nadal nie przebił się do politycznego i ekonomicznego *mainstreamu*⁶⁵.

Interesującą propozycję przedstawiła partia Razem. Jak można zauważyć w jej deklaracji programowej: „ograniczymy wynagrodzenia poselskie do trzykrotności płacy minimalnej. Powiązanie wynagrodzenia parlamentarzysty z płacą minimalną pomoże posłom pamiętać, jak wyglądają realia życia przeciętnych Polaków”⁶⁶. Choć takie rozwiązanie z pewnością trafi do wyobraźni elektoratów i może pozwolić na oszczędności, można zadać pytanie o to, czy jest to dobry pomysł w kontekście jakości, niezależności i ewentualnej podatności na korupcję⁶⁷.

6.3.7. Przywileje vs demokracja w miejscu pracy: bezpieczeństwo reprezentacji (B7)

W jaki sposób polskie partie polityczne w swoich programach odnoszą się do związków zawodowych i innych form reprezentacji pracowniczej (posiadania zbiorowego głosu na rynku pracy)?

---

basicincome.stanford.edu/uploads/Umbrella%20Review%20BI_final.pdf, data dostępu: 30.05.2024.

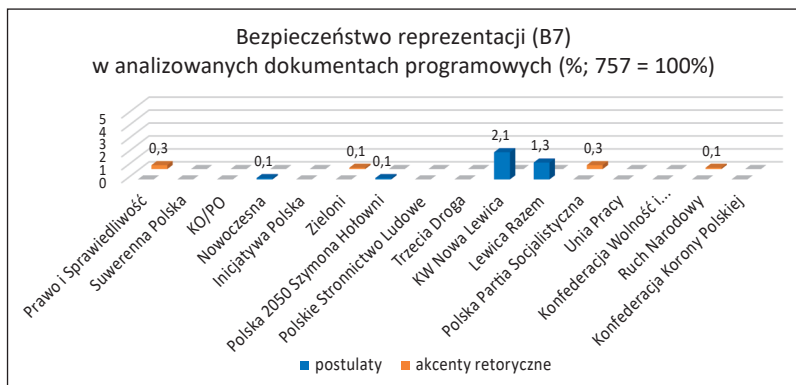
⁶⁵ E. Kania, *Prekariat i proces prekaryzacji pracy*, op. cit., s. 322.

⁶⁶ *Deklaracja programowa*, „Partia Razem”, op. cit.

⁶⁷ R. Averchuk, *MPs' Salaries in Ukraine: Would Paying Politicians More Lead to Better Performance?*, „Vox Ukraine”, 7 listopada 2016, <https://voxukraine.org/en/mps-salaries-in-ukraine>, data dostępu: 30.05.2024.

Na ogół niezbyt często i niezbyt wyczerpująco, choć na tym tle pozytywnie wyróżniają się KW Nowa Lewica i partia Razem.

Wykres 10. Bezpieczeństwo reprezentacji (B7) w analizowanych dokumentach programowych

Najwięcej miejsca tym zagadnieniom poświęca KW Lewica, podkreślająca rolę związków zawodowych w kontekście dbania o prawa pracownicze, a nawet np. współdziałał w tworzeniu programów nauczania. Lewica Razem dokłada do tej puli postulat o reprezentacjach pracowniczych w przedsiębiorstwach, w których nie ma związków zawodowych, jak i wymóg 20% reprezentacji pracowniczej w każdej radzie nadzorczej. Poza tym Razem chce dodatkowo ułatwiać działanie związków zawodowych, skrócić drogę proceduralną do strajku i wspierać zwiększanie partycypacji i własności pracowniczej, a także doradztwo w sprawie procesów cyfryzacji.

PiS o temacie związków zawodowych i reprezentacji pracowniczej wspomina bardzo zdawkowo, wymieniając ulgi podatkowe dla związków zawodowych wprowadzone w poprzedniej

kadencji, jak i możliwość przekazania 1,5% podatku rolnego na rzecz wybranego związku zawodowego rolników, w tym: związku zawodowego rolników indywidualnych (zmiana prawna wprowadzona w roku 2023). Zieloni akcentują słabą pozycję negocjacyjną młodych. Ruch Narodowy symbolicznie podkreśla wartość reprezentacji pracowniczej:

Trzeba także pamiętać, że pracownicy mają także możliwość zrzeszania się i wyrównywania w ten sposób dysproporcji sił. Tam, gdzie istnieją związki zawodowe (wspólnoty pośrednie), które są w stanie po partnersku negocjować z pracodawcą, ingerencja państwa nie jest konieczna, a warunki pracy mogą być ustalane na przykład w ramach układów zbiorowych lub branżowych⁶⁸.

O zniesienie „przywilejów” dla związków zawodowych natomiast otwarcie wnosi Nowoczesna, pisząc, że postuluje, aby „działalność związków zawodowych była utrzymywana wyłącznie ze składek członkowskich”.

6.3.8. Pieniądz i prestiż: tożsamość zawodowa oparta o pracę (T1)

Czynnik T1 obejmuje formy tożsamości związanej z pracą, w tym poczucie prestiżu, wspólnoty lub przynależności zawodowej.

Kilka partii koncentruje się na pojęciu „godności”. KW Lewica w kilku elementach swojego programu podkreśla element „godnej pracy”. Podobnie Polska 2050 Szymona Hołowni wspomina o „podmiotowości i godności pracowników”⁶⁹, a o „godnej

---

⁶⁸ *Z tradycją w przyszłość*, „Ruch Narodowy”, op. cit.

⁶⁹ *Polska 2050 program – Trzecia Droga to programy, a nie kłótnie!* „Polska 2050 Szymona Hołowni”, op. cit.

pracy” czytamy też w programie PiS. Nowoczesna podkreśla ważny element, aby praca „nie tylko była metodą zarabiania pieniędzy, ale też dawała satysfakcję i przyjemność”, tak aby uczestnicy rynku pracy chętniej i dłużej na nim zostawali („wtedy ludzie będą woleli pracować, niż iść na wcześniejszą emeryturę czy korzystać z zasiłków”⁷⁰). Do sfer tożsamościowych odwołuje się Polska 2050 Szymona Hołowni: „w pogoni za sukcesem łatwo jednak gubi się człowiek, a to on przecież jest najważniejszy”⁷¹. W programie podkreśla się, że „to człowiek, nie praca, stanowi najwyższą wartość”⁷². Partia odnosi się też do niedogodności związanych z gospodarką kapitalistyczną: „w świecie gospodarki rynkowej, w którym szuka się ciągłych obniżek kosztów w celu maksymalizacji zysków, nie należy oszczędzać na pracowniku”⁷³. Lewica Razem napisała: „mamy dość przedkładania pogoni za wzrostem gospodarczym nad ludzką godność i przyszłość planety”⁷⁴. Na „godność ludzką” powołuje się też PPS⁷⁵. O „ludziach pracy” wspomina PPS: „Obrona przed niszczącymi aspektami rynku wymaga rozwijania więzi społecznych łączących ludzi pracy, co wyraża się we współdziałaniu, pomocy wzajemnej i współodpowiedzialności za los innych członków społeczności”⁷⁶. Żadna z analizowanych partii politycznych

---

⁷⁰ Program – wersja pełna, „Nowoczesna”, op. cit.

⁷¹ Polska 2050 program – Trzecia Droga to programy, a nie kłótnie! „Polska 2050 Szymona Hołowni”, op. cit.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

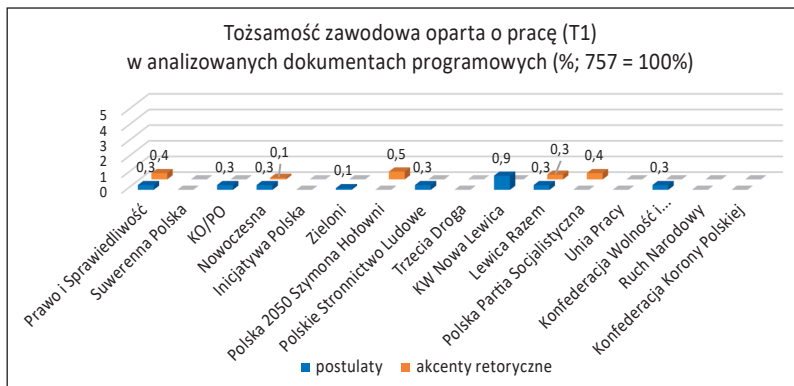
⁷⁴ Deklaracja programowa, „Partia Razem”, op. cit.

⁷⁵ Deklaracja programowa, „Polska Partia Socjalistyczna”, op. cit.

⁷⁶ Ibidem.

nie nawiązała eksplicytnie do takich kategorii, jak „robotnicy”, „robotnicy industrialni” czy „klasa robotnicza”.

Wykres 11. Tożsamość zawodowa oparta o pracę (T1) w analizowanych dokumentach programowych

Dodatkowo przeanalizowano, którym sektorom zawodowym partie polityczne poświęcają najwięcej uwagi. W kontekście bardziej przyjaznych regulacji, zwiększania pensji i prestiżu, partie najczęściej odnoszą się do służby zdrowia i oświaty (nauczyciele). Niektóre partie proponują również bardziej przyjazne regulacje dla zawodów artystycznych oraz częściowo dla osób pracujących na uczelniach wyższych. Partie wspominają też o pracownikach budżetówki, służbach mundurowych, pracownikach sądów i sektora IT.

Zdecydowanie najwięcej uwagi pracownikom sektora opieki zdrowia poświęca PSL. Partia ta postuluje wzrost wynagrodzeń, a także regulacje zwiększające dostępność zawodów i specjalizacji medycznych oraz zmniejszenie zjawiska wieloletowości. Zarówno PSL, jak i KW Nowa Lewica zwracają uwagę na sytuację

i warunki zatrudnienia pracowników niemedycznych w ramach systemu opieki. PSL zaproponował również stworzenie systemu stypendialnego, mającego zapobiegać odpływowi pracowników kluczowych sektorów (jak służba zdrowia czy IT) do innych państw. Głównym założeniem tego projektu jest zachęcanie studentów do podjęcia deklaracji o pracy w Polsce przynajmniej przez okres 10 lat po studiach. Jest to postulat dotyczący poważnego problemu polskiego rynku pracy: tylko w latach 2004–2013 wydano w Polsce 16 115 zaświadczeń potrzebnych do uznania kwalifikacji polskich lekarzy za granicą⁷⁷. W 2022 roku do Naczelnej Izby Lekarskiej wpłynęło rekordowo łącznie 684 wnioski od lekarzy i 177 od stomatologów o wydanie zaświadczeń potrzebnych do uznania kwalifikacji za granicą. Odpływ specjalistów może pogorszyć jakość opieki zdrowotnej w Polsce, która już teraz boryka się z niedoborem lekarzy. Zieloni postulują podwyżki oraz zwiększenie dostępności do zawodów medycznych oraz wprowadzenie uproszczonej procedury wizowej dla pracowników personelu medycznego z zagranicy oraz darmowe kursy języka polskiego dla imigrantów posiadających wykształcenie medyczne. Zwiększeniem liczby pracowników z Ukrainy i Białorusi szczylił się też PiS (jednak w czasie przeszłym, odnosząc się do poprzednich kadencji). Partia Razem jako jedyna

---

⁷⁷ A. Gumułka, *GUS: w Polsce jest 126 tys. lekarzy i 211 tys. pielęgniarek*, „Co w zdrowiu.pl”, 1 grudnia 2023, <https://cowzdrowiu.pl/aktualnosci/post/gus-w-polsce-jest-126-tys-lekarzy-i-211-tys-pielegniiarek>, data dostępu: 30.05.2024; *Polscy lekarze masowo wyjeżdżają za granicę. Wpłynęła rekordowa liczba wniosków do NIL*, „Poradnik Zdrowie”, 14 grudnia 2024, https://www.poradnikzdrowie.pl/aktualnosci/polscy-lekarze-masowo-wyjezdzaja-za-granice-wplynela-rekordowa-liczba-wnioskow-do-nil-aa-nNs3-DQxk-bAtB.html#google_vignette, data dostępu: 30.05.2024.

dosłownie odnosi się do konieczności podniesienia zarobków pielęgniarek, położnych, ratowników medycznych, fizjoterapeutów i innych osób wykonujących zawody medyczne.

Większość stronnictw wnosi o podwyższenie pensji nauczycielek i nauczycieli. Warto zaznaczyć, że obecny poziom zarobków tej grupy zawodowej w Polsce jest trzecim najniższym w UE (po Rumunii i Węgrzech). Średnia pensja osoby uczącej w szkole podstawowej w Polsce wynosi ok. 16 tysięcy euro rocznie. Dla porównania, w Danii wynosi 66 tysięcy euro, w Niemczech 64 tysiące, w Portugalii 31 tysięcy, a w Czechach 22 tysiące euro. Podobna sytuacja dotyczy szkół średnich i nauczania początkowego⁷⁸. KO/PO zaznacza chęć podniesienia pensji nauczycielskich o co najmniej 30% („nie mniej niż 1500 zł brutto podwyżki dla nauczyciela”⁷⁹), Konfederacja podkreśla, że obecne pensje wpływają na negatywną selekcję do zawodu. KW Nowa Lewica pisze o „co najmniej 20% podwyżki w pierwszym roku od początku nowej kadencji parlamentu”⁸⁰. Lewica Razem chce powiązania wynagrodzenia osób uczących z przeciętnym wynagrodzeniem w gospodarce krajowej. Razem jest równocześnie jedyną partią, która zwraca uwagę na sytuację zarobkową pracowników administracyjnych oświaty. Na poziomie ogólnym do podwyższania wynagrodzeń nauczycieli zachęcają też

---

⁷⁸ S. Yanatma, *Real teacher salaries in Europe are down: Which countries pay the highest and lowest wages?*, „Euronews”, 6 grudnia 2023, <https://www.euronews.com/next/2023/12/06/real-teacher-salaries-in-europe-are-down-which-countries-pay-the-highest-and-lowest-wages>, data dostępu: 30.05.2024.

⁷⁹ *100 Konkretów na 100 pierwszych dni rządu*, „Platforma Obywatelska”, op. cit.

⁸⁰ *Program Wyborczy KW Nowa Lewica*, „Lewica”, op. cit.

Trzecia Droga, Zieloni i PiS, który łączy te deklaracje z innymi zawodami w ramach „budżetówki”. KO/PO, Zieloni, PSL, Nowoczesna i Konfederacja łączą podwyższenie zarobków ze wzrostem lub przywróceniem prestiżu zawodu nauczyciela.

Ugrupowania podkreślają konieczność zwiększenia większej stabilności, bezpieczeństwa i wsparcia w pracy twórczej (KO/PO, Nowoczesna, KW Nowa Lewica i PiS). O problemach osób pracujących w tej branży i pod kątem niższych niż średnia wynagrodzeń, i pod kątem niestabilności form zatrudnienia informowano między innymi w raporcie *Pełna kultura – puste konta*⁸¹. KO/PO proponuje ustawę o statusie artysty, która zapewni minimum zabezpieczenia socjalnego oraz dostęp do ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, opartą o środki przeznaczone wówczas na Fundusz Kościelny. KW Nowa Lewica postuluje stworzenie systemu ubezpieczeń dla artystów wzorowanego na modelu francuskim, który zapewni konstytucyjne prawa pracownicze oraz dostęp do grantów i dofinansowań. Nowoczesna planuje przepisy przeciwdziałające prekaryzacji pracy w kulturze, powołując Polską Izbę Artystów dla zapewnienia minimum bezpieczeństwa socjalnego i zdrowotnego. Prawo i Sprawiedliwość proponuje wzmocnione wsparcie instytucjonalne, stabilną ścieżkę zawodową, państwowe stypendia i mecenyaty oraz atrakcyjne środowisko regulacyjne dla twórców kultury.

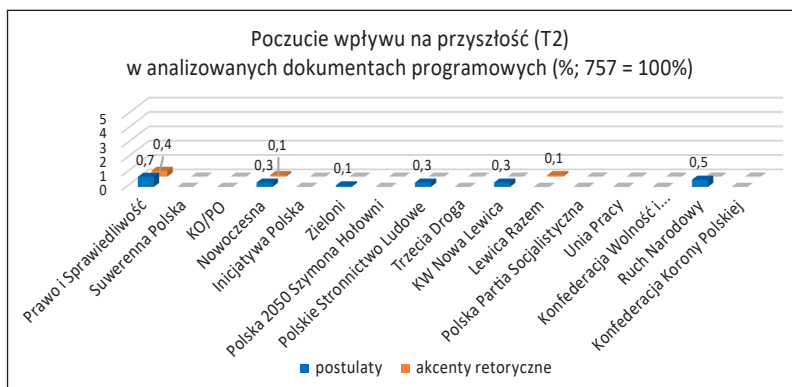
---

⁸¹ Warszawa. Powstał raport „*Pełna kultura – puste konta*”, „E-Teatr.pl”, 23 października 2019, <https://e-teatr.pl/warszawa-powstal-raport-pelna-kultura-puste-konta>, data dostępu: 30.05.2024.

6.3.9. Solidarność i dobra wspólne: poczucie wpływu na przyszłość (T2) i współdzielenie (T3)

Organizacje międzynarodowe, w tym OECD, i badaczki zapewniają o potrzebie implementowania polityk nawiązujących do pojęcia międzygeneracyjnej solidarności, wskazując na konieczność zintegrowania ich z politykami publicznymi. Poza adresowaniem ważnego wyzwania społecznego, odwoływanie się do przyszłości i pomysłów na oddziaływanie na nią może wpłynąć na zwiększenie partycypacji politycznych osób młodych⁸².

Wykres 12. Poczucie wpływu na przyszłość (T2) w analizowanych dokumentach programowych

Strategia na kolejne dekady była opisywana w analizowanych dokumentach programowych między innymi w kontekście kształcenia do zawodów przyszłości (KW Nowa Lewica, która kładzie nacisk na kształcenie zawodowe dostosowane do

⁸² *Governance for Youth, Trust and Intergenerational Justice Fit for All Generations?*, „OECD Public Governance Reviews”, OECD 2020.

zawodów przyszłości, i PiS, który podkreśla zamiar kształcenia do zawodów przyszłości oraz podnoszenie kompetencji w tym zakresie) oraz regulacji pracy przyszłości w taki sposób, „by rozwój technologii ułatwiał pracę, a nie tworzył nowe zagrożenia”⁸³ (KW Nowa Lewica). Solidarność międzypokoleniowa w kontekście ochrony przyrody i klimatu jest podkreślana przez Nowoczesną („Przyroda Polski – lasy, góry, morze i jeziora to część naszego dziedzictwa. Chcemy, by cieszyły się nimi kolejne pokolenia”⁸⁴) oraz PSL („ochrona klimatu i zatrzymanie niebezpiecznych zmian w środowisku naturalnym to nasze zobowiązanie wobec przyszłych pokoleń”⁸⁵). Partia Razem retorycznie powołuje się na koncepcję „przyszłości planety”, Zieloni zaś jako zagrożenie dla „jakości życia przyszłych pokoleń” widzą niezrównoważony rozwój gospodarki i wielkich korporacji⁸⁶.

Konieczność solidarności międzypokoleniowej pod kątem starzejącego się społeczeństwa została zaakcentowana przez PSL. PiS proponuje wytworzenie gospodarstw opiekuńczych w przetrzeniach wiejskich: „wspierających osoby starsze, zamieszkałe na wsi oraz odciążające w opiece rodziny pracujące w rolnictwie”⁸⁷. Uwagę tym kwestiom poświęcono też w programie Ruchu Narodowego, który kreśli wizję narodu jako „wspólnoty pokoleń” w kwestii „demografii, ochrony środowiska naturalnego, klimatu i zasobów naturalnych oraz prowadzenie polityki

---

⁸³ *Program Wyborczy KW Nowa Lewica*, „Lewica”, op. cit.

⁸⁴ *Program – wersja pełna*, „Nowoczesna”, op. cit.

⁸⁵ *Program PSL*, „Polskie Stronnictwo Ludowe”, op. cit.

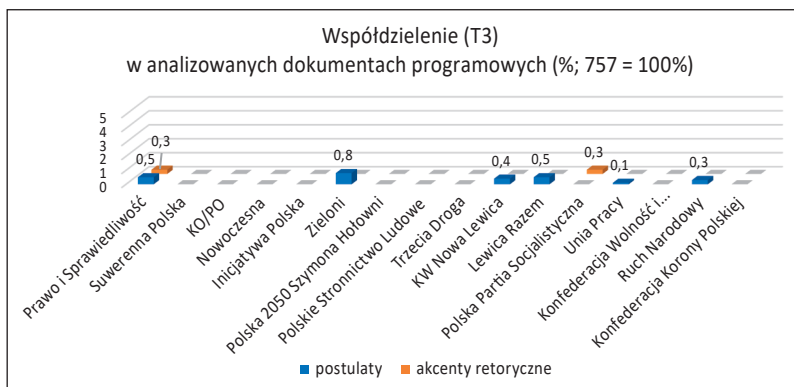
⁸⁶ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, op. cit.

⁸⁷ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

fiskalnej niepowodującej nadmiernego zadłużania, a także szeregu innych działań w ramach solidarności z pokoleniami, które w przyszłości nas zastąpią”. Czytamy o konieczności racjonalnego sposobu prowadzenia zielonej transformacji. Autorzy projektu nie unikają populistycznej retoryki: „popierając ekologię, odrzucamy »ekologizm« jako jedną z religii XXI wieku”⁸⁸.

Długoplanowe działania retorycznie w kontekście polityki społecznej podkreśla PiS, choć zakres czasowy, który bierze pod uwagę, nie jest odległy i nie zawiera konkretów („Przyszłość Polski po 2031 roku”). Jasne odniesienie do strategicznego podejścia do polityki proponuje Nowoczesna: „Polska potrzebuje ambitnej i realistycznej strategii rozwojowej na kolejne dekady. Opracujemy wraz z sektorem prywatnym nowy scenariusz rozwoju gospodarczego w oparciu o silne strony i posiadany kapitał społeczny”, czytamy⁸⁹.

Wykres 13. Współdzielenie (T3) w analizowanych dokumentach programowych

⁸⁸ *Z tradycją w przyszłość*, „Ruch Narodowy”, op. cit.

⁸⁹ *Program – wersja pełna*, „Nowoczesna”, op. cit.

Postulatem mającym zmniejszyć skalę prekaryjności jest również ożywienie idei współdzielenia i solidarności społecznej, także w odniesieniu do dóbr wspólnych⁹⁰. W kontekście współdzielenia (T3) KW Lewica stawia nacisk na promowanie spółdzielczości, podobnie Partia Razem (która zachęca do priorytetyzowania spółdzielczości i wspierania przez państwo „budowania sieci współpracy pomiędzy podmiotami ekonomii społecznej”⁹¹). Najwięcej uwagi kwestiom współdzielenia, a zarazem najwięcej postępowych propozycji, zawiera program Zielonych (30% wszystkich postulatów T3). Partia ta również odnosi się do potrzeby wsparcia spółdzielczości, podkreślając też „nowe formy gospodarki oparte na dzieleniu się i dobrach wspólnych”. W programie czytamy też o potrzebie „solidarnego podziału bogactwa będącego owocem ludzkiej pracy”. Partia proponuje odrzucenie „bezlitosnej doktryny ekonomicznej” na rzecz „troski o dobra wspólne i dobro wszystkich ludzi”. Partia proponuje odejście od skupiania się na PKB i „paradygmatu nieustannego wzrostu” oraz wprowadzenie do powszechnej świadomości szerszych mierników rozwoju ekologicznego i mierników kluczowych do rozwoju współczesnych społeczeństw (m.in. przewidywana długość życia, nierówności dochodowe i majątkowe czy poziom ubóstwa). Ruch Narodowy pisze natomiast o „solidaryzmie narodowym” i „redystrybucji pomiędzy obszarami bogatszymi i biedniejszymi” oraz solidaryzmie międzyregionalnym.

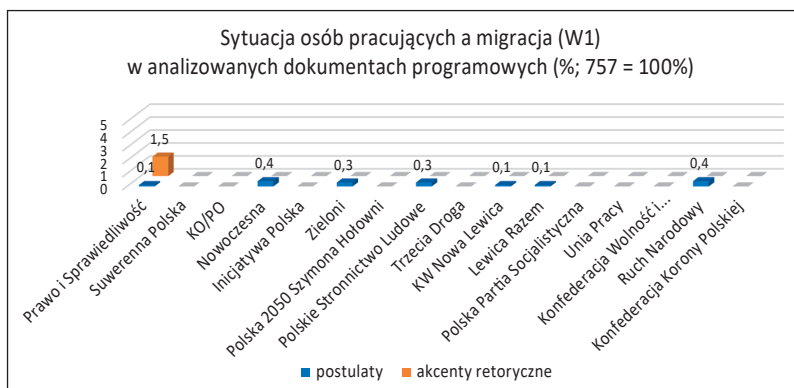
⁹⁰ G. Standing, *Plunder of the Commons*, Londyn 2019; E. Kania, *Prekariat i proces prekaryzacji pracy*, op. cit., s. 238.

⁹¹ *Deklaracja programowa*, „Partia Razem”, op. cit.

6.3.10. Wyzwania: migracja (W1) i wojna (W2)

Partie polityczne reagowały na dwa sposoby na wyzwania zmieniającego się rynku pracy związanego z migracją. Z jednej strony wskazywano na konieczność otwarcia się na pracowników i pracownice emigranckie, ze względu na luki w zatrudnieniu i potrzeby rynku pracy. Z drugiej strony zwracano uwagę na wcześniejszy odpływ polskich pracowników na rynki państw Europy Zachodniej.

Wykres 14. Migracja (W1) w analizowanych dokumentach programowych

Na tym drugim aspekcie skupiło się PiS, głównie w odniesieniach retorycznych. Partia podkreślała, że Polacy (partia nie odnosi się do Polek) byli zmuszeni do wyjazdów z kraju w poszukiwaniu lepszego życia. Natomiast „ostatnie dane wskazują na kolejne bardzo liczne powroty z emigracji, także w latach 2021–2023”. Emigrację zarobkową PiS określa jako zjawisko negatywne, wspominając o propozycji „zerowego PIT-u dla podatników, którzy przez minimum trzy lata mieszkali i pracowali za granicą”. W programie czytamy, że „od 2016 r. więcej Polaków

wraca do kraju, niż wyjeżdża na stałe” oraz że „pierwszy raz od ponad 50 lat odnotowaliśmy dodatnie saldo migracji,” co pokrywa się z cytowanymi wcześniej danymi GUS. Partia krytykuje „wypychanie na emigrację”. Takie działania łączy z czasami rządów PO oraz polityką – jak czytamy – „zostawiania obywatela samemu sobie, która to prowadziła do migracji obywateli”. Przywołuje działania z czasów swojej kadencji, w tym zatrzymanie migracji pracowników służby zdrowia czy przyciągnięcie do Polski lekarzy z Ukrainy i Białorusi. Partia nie przedstawia rozwiązań czy propozycji dotyczących regulacji pracy migranckiej w kontekście wzrastającego salda migracji.

Częściowo do problemu emigracji polskiej siły roboczej odniósł się PSL w omawianym wcześniej Funduszu Stypendialnym, zauważając, że „wspólny rynek pracy UE to wielki przywilej, jednak nie można dopuścić, aby kształcący się w polskim systemie specjaliści wyjeżdżali zaraz po studiach za granicę i zasilali inne gospodarki”⁹². PSL odnosi się też do sytuacji polskich pracowników za granicą, konkretnie w Wielkiej Brytanii. Uznając to państwo za kluczowego partnera Polski, autorzy programu PSL piszą, iż „musimy zrobić wszystko, aby zabezpieczyć interesy naszych przedsiębiorców i pracowników na Wyspach i wykorzystać ściśle więzi z Wielką Brytanią do uczynienia z Polski łącznika pomiędzy nią a Unią Europejską”⁹³.

Ruch Narodowy analizuje kwestię migracji w stylu charakterystycznym dla siebie: „Za konieczne dla utrzymania narodowego charakteru państwa uważamy zatrzymanie negatywnych procesów migracyjnych trwających od przeszło trzydziestu lat,

---

⁹² *Program PSL*, „Polskie Stronnictwo Ludowe”, op. cit.

⁹³ *Ibidem*.

za które winę ponoszą wszystkie dotychczasowe rządy”, czytamy. Partia przestrzega przed zwiększaniem liczby migrantów z państw obcych kulturowo. Konkretnych rozwiązań narodowcy nie przedstawiają, wspominają natomiast o konieczności zapobiegania gettoizacji i stworzenia odpowiedzialnej polityki migracyjnej, którą ewidentnie łączą z dbaniem o interesy narodowe. Co ciekawe, w odniesieniu do migracji narodowcy powołują się na pojęcie neokolonializmu, pisząc: „Wyzwanie demograficzne widzimy w odniesieniu do solidaryzmu narodowego, odrzucając neokolonialną wizję masowej migracji, mającej służyć realizacji codziennych przyjemności, na rzecz rzeczywistego nadania wartości ludzkiej pracy i czerpania z jej owoców”⁹⁴.

Więcej propozycji w tym obszarze dostarczają inne ugrupowania, choć także jedynie w ograniczonym zakresie. Zieloni, również skupiając się na pracownikach zawodów medycznych, postulują uproszczoną procedurę wizową dla personelu medycznego z zagranicy oraz „darmowe kursy języka polskiego dla imigrantów posiadających wykształcenie medyczne”⁹⁵. Razem i KW Nowa Lewica proponują zwiększenie uprawnień i dofinansowania dla Państwowej Inspekcji Pracy, ze względu na rosnącą liczbę pracowników-migrantów. Nowoczesna sugeruje ułatwienie podejmowania pracy przez wykwalifikowanych cudzoziemców i cudzoziemki, pod warunkiem znajomości języka polskiego. Partia jednoznacznie opowiada się też za ujednoczeniem polityki migracyjnej w celu zapełnienia luk w zatrudnieniu („łatwiejsze uzyskanie pozwoleń na pracę, automatyczne zgody dla małżonków, wydłużenie pozwoleń na pracę sezonową,

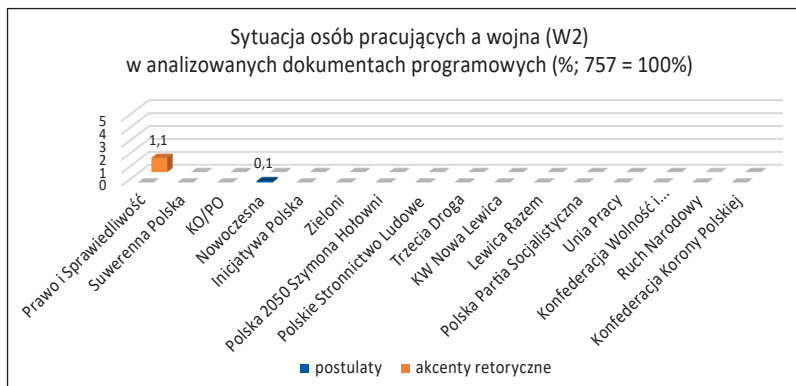
---

⁹⁴ *Z tradycją w przyszłość*, „Ruch Narodowy”, op. cit.

⁹⁵ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, op. cit.

łatwiejszą i szybszą ścieżkę do prawa stałego pobytu i jasną drogę do obywatelstwa”⁹⁶).

Wykres 15. Wojna (W2) w analizowanych dokumentach programowych

Temat wojny i uchodźców w kontekście rynku pracy podjęły jedynie Nowoczesna i PiS. Nowoczesna proponuje wspomniane wcześniej ułatwienia dla osób uchodźczych i migranckich. PiS natomiast ograniczył się do retoryki, bez przedstawienia konkretnych rozwiązań. Partia podkreśla, że mimo statusu państwa przyfrontowego, konfrontującego się z agresją Putina, wojną w Ukrainie oraz innymi kryzysami, takimi jak pandemia COVID-19, udało się ochronić miejsca pracy oraz zachować stabilność i konkurencyjność gospodarki. Nieobecność tej tematyki w deklaracjach programowych partii politycznych dziwi o tyle, że osoby pracujące, przybyłe z Ukrainy uzupełniły znacząco luki w polskim rynku pracy, zwłaszcza w usługach

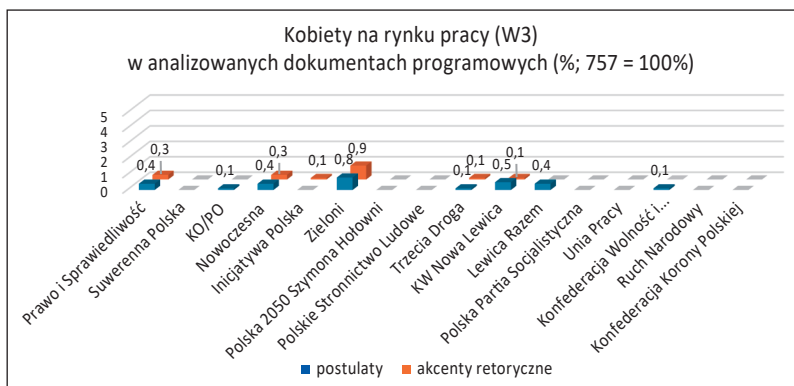
⁹⁶ *Program – wersja pełna*, „Nowoczesna”, op. cit.

i przemysłu⁹⁷. Niemniej, zmieniająca się sytuacja polityczna i konieczność odbudowy kraju po zakończeniu konfliktu mogą doprowadzić do zmiany tych proporcji. Konieczne są więc przemyślane i zrównoważone polityki publiczne w tym zakresie.

6.3.11. Kobiety i rynek pracy (W3)

Z niezwykle ważnym tematem promowania równouprawnienia kobiet (z perspektywy równościowej, ale też z perspektywy wyzwań dotyczących podaży pracy) na rynku pracy partie radzą sobie bardzo różnie. Od rozbudowanego zestawu progresywnych propozycji (Zieloni), poprzez przedstawienie kilku konkretnych propozycji (Razem, KW Lewica, Nowoczesna), po pojedyncze wzmianki (PO) lub mgliste deklaracje retoryczne (PiS).

Wykres 16. Kobiety na rynku pracy (W3) w analizowanych dokumentach programowych

⁹⁷ *Ukraińcy uzupełnili braki na polskim rynku pracy. Wiemy, w jakich branżach się odnaleźli*, „Polskie Radio 24”, 5 maja 2024, <https://polskie-radio24.pl/arttykul/3146289,ukraincy-uzupelnili-braki-na-polskim-ryнку-pracy-wiemy-w-jakich-branżach-sie-odnaleźli>, data dostępu: 30.05.2024.

Zieloni zawarli w swoim programie wiele progresywnych propozycji, na wyrównywanie pozycji zawodowej kobiet i mężczyzn. W części analityczno-retorycznej programu partia ta zwraca uwagę na problem nieodpłatnej pracy opiekuńczej, którą nieproporcjonalnie obarczane są kobiety i uznawana jest obecnie za jeden z głównych powodów dysproporcji na rynku pracy pomiędzy kobietami i mężczyznami. W tym zakresie proponuje się „przesunięcie ciężaru opieki na państwo”, ale też regulacje w zakresie urlopu rodzicielskiego, umożliwiające jego łączenie z pracą w niepełnym wymiarze. Zieloni jako jedyna partia spośród analizowanych stronnictw zwróciła też uwagę na wpływ pandemii COVID-19 na sytuację kobiet na rynku pracy, w tym tych z branży najbardziej dotkniętych skutkami pandemii (turystyka, handel, rozrywka, gastronomia). Niewątpliwie, osoby tworzące raport zapoznały się z najnowszymi badaniami na temat wpływu pandemii na pracę kobiet, gdyż trafnie diagnozuje w nim problem sfeminizowania zawodów sektora opieki (pielęgniarki, opiekunki osób starszych i zależnych), wskazując, że ci ludzie byli na pierwszej linii walki z koronawirusem⁹⁸. Partia proponuje system szkoleń w kwestii podnoszenia świadomości na temat równości w miejscu pracy, wprowadzenie parytetów w spółkach skarbu państwa czy redukcję luki płacowej. Podkreśla też konieczność polepszenia warunków zatrudnienia w sektorach sfeminizowanych. Aktywizacja zawodowa kobiet

---

⁹⁸ S. Žižek, *Pandemic!: COVID-19 Shakes the World*, Or Books 2020; J. Ashworth, *Key workers are fighting coronavirus on the front lines. They must be protected This article is more than 3 years old*, „The Guardian”, 8 stycznia 2021, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/jan/08/key-workers-covid-front-lines->, data dostępu: 30.05.2024.

w ujęciu zielonych ma przeciwdziałać między innymi przemocy ekonomicznej (tylko Zieloni i Nowoczesna odnoszą się do tego pojęcia). Zieloni skupiają się też na prawach rodziców do urlopu rodzicielskiego: „doprowadzimy do zrównania praw i obowiązków rodziców, tak aby osoby w wieku rozrodczym nie były dyskryminowane przez pracodawców, np. wprowadzając wydłużony, pełnopłatny urlop rodzicielski, w sytuacji, kiedy drugi rodzic też bierze urlop” – czytamy⁹⁹.

Prawo i Sprawiedliwość wymienia dane dotyczące wskaźników ekonomicznych z czasów poprzednich dwóch kadencji (w tym bezrobocia wśród kobiet, wieku emerytalnego, czy łączenia życia prywatnego z zawodowym, co też eksplicytnie nie pojawia się w żadnym innym programie). Jedyna konkretna propozycja PiS dotycząca relacji kobiet z pracą to wspomniana wcześniej informacja o kołach gospodyń wiejskich: „Rządowa pomoc finansowa przeznaczana jest na realizację celów statutowych koła gospodyń wiejskich (...)”¹⁰⁰.

Można uznać, że jest to propozycja ważna, gdyż obejmuje kobiety o bardziej tradycyjnym systemie wartości, często ze wsi czy małych miejscowości. W sferze symbolicznej nadaje to, pomijanej przez większość partii (odnoszących się najczęściej do kobiet robiących standardowo rozumiane kariery), grupie znaczenia i sprawstwa.

Nowa Lewica podkreśla wagę walki z dyskryminacją płacową, powołując się na przykład Islandii. Ugrupowanie sugeruje też prawo do informacji o luce płacowej, również w zakresie

---

⁹⁹ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, op. cit.

¹⁰⁰ *Bezpieczna przyszłość Polaków. Nowy program*, „Prawo i Sprawiedliwość”, op. cit.

równego traktowania. Proponuje także wsparcie dla kobiet na uczelniach. Nieco bardziej progresywne propozycje przynosi Partia Razem, w tym: „jednolity, 480-dniowy urlop rodzicielski, dzielony po równo pomiędzy rodziców”, mający prowadzić do „zaangażowania ojców w wychowanie”¹⁰¹. Partia postrzega jawność płac jako najskuteczniejsze narzędzie do walki z dyskryminacją płacową. Trzecia Droga na poziomie ogólnym deklaruje walkę z nierównością płac. Nowoczesna zakłada konkretny strumień wsparcia dla kobiet na rynku pracy obejmujący molestowanie seksualne i mobbing. Koalicja postuluje też „wprowadzenie dodatkowych płatnych urlopów dla ojców i zachęcanie do korzystania z nich” oraz znoszenie barier w aktywizacji zawodowej kobiet.

Warto zaznaczyć, że ugrupowania czasami przedstawiają propozycje o wątpliwym potencjale emancypacyjnym (KO/PO, Nowoczesna) oraz o potencjale szkodniczym (Konfederacja). Nowoczesna w warstwie retorycznej powołuje się na zestaw rozwiązań, które pomagają w dostępie do żłobków i przedszkoli, zrealizowanych przez partię w Warszawie. Ugrupowanie kreśli wizję rozprzestrzenienia tego programu na cały kraj, pod koniec dodając, iż plan ten ma „zwiększać szanse edukacyjne oraz umożliwić kobietom godzenie pracy zawodowej z opieką nad dzieckiem”. Jest to niefortunne sformułowanie lub założenie dość anachroniczne, opierające się na przeświadczeniu, że opieka nad dziećmi to rola przede wszystkim kobiet. KO/PO z kolei w „100 konkretach” proponuje „babciowe”, mające wspierać kobiety powracające na rynek pracy. Jak wspomniano wcześniej,

---

¹⁰¹ *Deklaracja programowa*, „Partia Razem”, op. cit.

jest to rozwiązanie o wątpliwym potencjale emancypacyjnym, łączące opiekę nad dziećmi z rolą kobiet i przenoszące ciężar opieki nad dziećmi z instytucji do sfery prywatnej.

Do osobnej kategorii należy zaliczyć elementy programu Konfederacji, krytycznie odnoszące się do dyrektywy o kobietach w zarządach. Badania w tym temacie jednoznacznie dowodzą, że obecność kobiet w zarządach zwiększa produktywność firm¹⁰², natomiast Konfederacja całkowicie ignoruje te kwestie i pisze o „wymuszaniu określonych proporcji płci w zarządach spółek, a zatem przyjmowaniu kryteriów ideologicznych zamiast kompetencyjnych”. To, zdaniem partii, prowadzi do „faktycznego podkopywania pozycji kobiet (traktowanie ich obecności w zarządzie jako ,obowiązkowej’) oraz tworzenia fikcyjnych etatów” i negatywnego wpływu na rozwój gospodarczy¹⁰³. W świetle przytoczonych badań można założyć, że punkty te są wynikiem osobistych przekonań i uprzedzeń autorów programu.

6.3.12. Klimat i technologia (W4) i (W5)

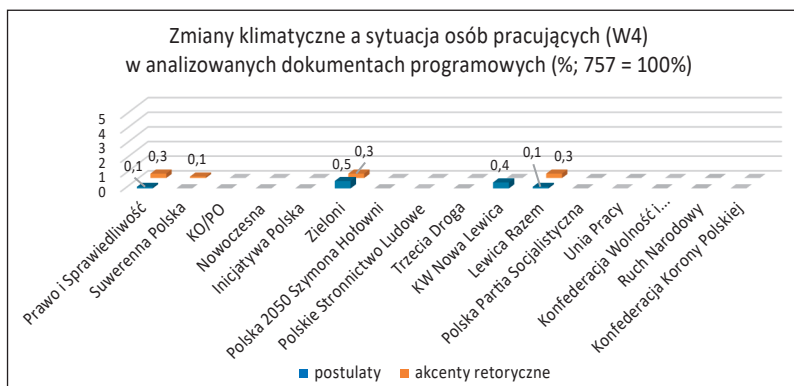
W ramach dwóch ostatnich postulatów zastanowiono się nad tym, w jaki sposób ugrupowania włączone do analizy odnoszą się do wyzwań takich jak zmiany klimatyczne i wpływ nowych technologii na rynek pracy?

---

¹⁰² *More than DEI: Why it pays to get women in the boardroom*, „World Economic Forum”, 2 maja 2023, <https://www.weforum.org/agenda/2023/05/women-board-directors-dei-profitability/>, data dostępu: 30.05.2023.

¹⁰³ *Konstytucja Wolności – program wyborczy 2023*, „Konfederacja Wolność i Niepodległość”, op. cit.

Wykres 17. Zmiany klimatyczne a rynek pracy (W4) w analizowanych dokumentach programowych

Lewica Razem chce łączyć realizację celów środowiskowych ze zmniejszaniem nierówności ekonomicznych oraz ochroną osób pracujących w rolnictwie. Partia postuluje wprowadzenie systemu „ceł węglowych” oraz preferowanie lokalnej produkcji, co zapewni konkurencyjność polskiego przemysłu i utrudni wyciekanie emisji za granicę. KW Nowa Lewica zachęca do stosowania w przetargach kryteriów środowiskowych. Podobnie jak Lewica Razem, podkreśla, że Zielona Transformacja nie powinna odbywać się kosztem pracowników. „Pracownikom sektora paliw kopalnych zagwarantujemy przekwalifikowanie się i zatrudnienie na co najmniej tak samo płatnym stanowisku w zielonym przemyśle”¹⁰⁴ – czytamy w programie.

PiS łączy transformację energetyczną z koniecznością i możliwościami stworzenia nowych miejsc pracy. Wspomina także o wprowadzeniu w życie umowy o transformacji sektora gór-

¹⁰⁴ *Deklaracja programowa, „Partia Razem”, op. cit.*

nictwa kamiennego oraz rozwiązań systemowych chroniących pracowników kopalń. Suwerenna Polska natomiast postrzega pakiet „Fit for 55” jako „szalony program”, który „oznacza drożyznę i nowe podatki, które obciążą wszystkich Polaków”¹⁰⁵.

Najbardziej komplementarny zestaw rozwiązań w zakresie rynku pracy i klimatu proponują Zieloni. Partia widzi szansę na wyjście z kryzysu klimatycznego oraz pośrednie zwiększenie *prosperity* rynku pracy w inwestycjach w badania i technologie. „Dobrze zaprojektowany program naprawczy, wykorzystujący zastrzyk finansowy z pakietów stymulacyjnych, może nie tylko poprawić wskaźniki rozwoju społecznego, stworzyć miejsca pracy i obniżyć emisje w bliskiej perspektywie, ale także daje szansę na przekształcenie polskiej gospodarki”¹⁰⁶, czytamy w programie. W szerszym zakresie partia proponuje odejście od wskaźnika PKB na rzecz wskaźnika uwzględniającego szerszy szereg zmiennych, w tym rozwój ekologiczny.

W kontekście nowych technologii Lewica Razem kładzie nacisk na poprawę praw pracowniczych i warunków pracy, szczególnie dla osób pracujących na rzecz organizacji platformowych (to samo akcentuje KW Nowa Lewica). Partia proponuje wprowadzenie obowiązku umów o pracę między pracownikami a platformami cyfrowymi, co zakończy niepewność co do warunków pracy i ograniczy wpływ algorytmów na warunki zatrudnienia. Lewica Razem dąży do ograniczenia ryzyk związanych z algorytmizacją, wykorzystując ją do wprowadzania pozytywnych zmian i upodmiotowienia pracowników. Chce

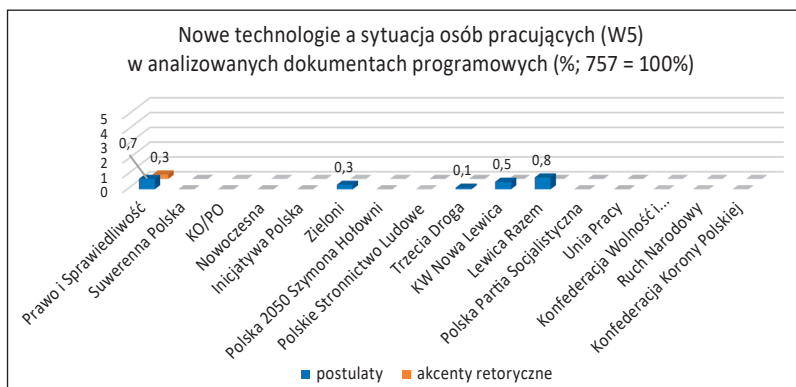
---

¹⁰⁵ *Deklaracja*, „Suwerenna Polska”, op. cit.

¹⁰⁶ *Zielony Plan Odbudowy*, „Partia Zieloni”, op. cit.

również, aby cyfryzacja w miejscu pracy podlegała społecznej kontroli poprzez obowiązkowe konsultacje algorytmów zarządzających pracą z przedstawicielami pracowników i związkami zawodowymi. Dodatkowo planowane jest skokowe zwiększenie budżetu Państwowej Inspekcji Pracy (PIP), co postulują również KW Nowa Lewica, szczególnie w kontekście takich wyzwań dla rynku pracy, jak cyfryzacja.

Wykres 18. Zmiany technologiczne a rynek pracy (W5) w analizowanych dokumentach programowych

Potencjał wykorzystywania nowych technologii do zwiększania konkurencyjności Polski na arenie międzynarodowej poprzez przyciąganie zagranicznych inwestycji podkreśla PiS, twierdząc, że takie działania prowadzi do tworzenia nowych, lepiej płatnych miejsc pracy, szczególnie w sektorach zaawansowanych technologii i usług. Istotnym elementem jest również dążenie do produkcji sprzętu wojskowego w kraju, co ma zwiększyć efektywność polskiego przemysłu zbrojeniowego i stworzyć dodatkowe miejsca pracy. W programie PiS czytamy też,

że wprowadzane zmiany w Centralnej Bazie Ofert Pracy oraz aplikacji ePraca mają na celu rozszerzenie dostępu do ofert pracy i ułatwienie młodym ludziom poszukiwania pracy za pomocą nowoczesnych narzędzi informatycznych.

Trzecia Droga wnosi o modernizację polskich gospodarstw rolnych. Zieloni deklarują walkę z wykluczeniem cyfrowym, podnoszenie kompetencji cyfrowych oraz korzystne zmiany podatkowe w kontekście zmian technologicznych.

Żadne ugrupowanie nie odnosi się do zagadnienia sztucznej inteligencji (AI).